

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/1 2020 s. 48-79, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

KISSA-İ ANTER: TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİ'NDEKİ EL YAZMASI NÜSHALARIN TANITIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ*

Muhammed İkbâl GÜLER**

Geliş Tarihi: Temmuz, 2019

Kabul Tarihi: Ocak, 2020

Öz

VI. yüzyılda yaşamış, kahramanlığı ve şairliği ile ün salmış Anter bin Şeddâd'ın hayatı etrafında oluşturulan destansı hikâyeye Sîretü'l-Anter, asırlarca ülkeden ülkeye dolaşmıştır. Sîretü'l-Anter'in Türkçedeki izlerine ise XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed Han'ın emriyle yapılan "Kıssa-i Anter" adlı tercümeyle rastlanmaktadır. Bu tercümenin mukaddimesinde verilen bilgilere göre Türkçedeki serüveni XV. yüzyıldan daha öncelere dayanan Anter hikâyesi, tespit ettiğimiz el yazması eserlere düşülen farklı tür kayıtlardan hareketle Osmanlı coğrafyasında padişahlardan saray ahalisine, farklı kademelerdeki askerlerden kahvehanelerdeki halka kadar toplumun birçok kesimi tarafından okunmuştur.

Çalışmamızın konusunu Anter'in hayatı, Sîretü'l-Anter ile alakalı tespitler ve bunların akabinde Kıssa-i Anter'e ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan 9 el yazması nüshaya ait bilgiler oluşturmaktadır.

Çalışmamızın temel amacı ise bir dil ve kültür hazinesi olan bu eseri Türk kamuoyu ve ilim âleminin gündemine taşımaktır. Tarama Sözlüğü'ne de kaynaklık etmiş bu esere dair sözlükte verilen bilgilerle Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu'nda geçen bilgiler incelenerek eksik ve hatalı yerler düzeltilmiştir. Ulaştığımız en önemli sonuçlardan biri Fatih Sultan Mehmed'in emriyle tercüme edilen Kıssa-i Anter'in bilinenin aksine XIV. yüzyıla değil XV. yüzyıla ait olduğudur.

Anahtar Sözcükler: Kıssa-i Anter, Topkapı Sarayı, cild, kırâat kaydı.

QISSA-I ANTER: INTRODUCTION AND REVIEW OF THE MANUSCRIPTS IN THE LIBRARY OF TOPKAPI PALACE MUSEUM

Abstract

An epic story created about the life of Antar ibn Shaddad, who lived in VI. century and who was famous for his heroism and poetry, Sirat 'Antar traveled from one country to another for centuries. The traces of Sirat 'Antar in Turkish can be found in "Qıssa-i Antar" translated in the XV. century by the order of Sultan Mehmed the Conqueror. According to the information given in the preface of this translation, the story of Antar, whose adventure in Turkish was earlier than XV. century, was read by many sections of the

* Bu çalışma "Kıssa-i Anter (1. Cilt / H.1145) [İnceleme-Metin-Sözlük]" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir ve bu çalışmada Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinden temin edilen yazma nüshaların dijital görsellerinden yararlanılmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mikbalguler@outlook.com.

society from the sultans to the people of the palace, from the soldiers in different ranks to the people in the coffeehouses in the Ottoman geography based on the different kinds of records mentioned in the manuscripts we have identified.

The subject of our study consists of Antar's life, the findings related to Sirat' Antar and the information about Qıssa-i Antar and 9 manuscripts in Topkapı Palace Museum Library.

The main purpose of our study is to carry this work to the agenda of the Turkish public and scientific world. In this study, the information given in the glossary, which was the source of the Tarama Sözlüğü (the dictionary of old Turkish), was examined and the information in the Catalogue of the Turkish Manuscripts in the Topkapı Palace Museum Library was examined and the missing and incorrect places were corrected. One of the most important findings we have reached is that the Qıssa-i Antar translated by the order of Sultan Mehmed the Conqueror belongs not to the XIV. century but to the XV. century.

Keywords: Qıssa-i Antar, Topkapı Palace, volume, inscription of reading.

1. Giriş

XV. yüzyıl, Anadolu'da bozulan siyasi birliğin yeniden tesisi sonrasında kültür hareketlerinin canlandığı bir dönem olmuştur. Türkçeye Arapçadan ve Farsçadan yapılan tercümelemlerin hamisi konumunda olan Osmanlı sarayı, bu yüzyılda da tercüme faaliyetlerini desteklemiştir. Manzum ve mensur olarak karşımıza çıkan bu tercümelemler, sanatlı üslûba geçişin yaşandığı XV. yüzyılda Türkçenin doğal seyrini izleyebilmek açısından da önemli eserlerdir. Bu yüzyıla ait tercümelemlerden biri de Arapların hem kılıç hem kalem sahasında en önemli siması sayılan Anter bin Şeddâd'ın hayat hikâyesinin yüzyılın sonlarına doğru Fatih Sultan Mehmed'in emri ile yapılmış tercümesidir. Mütercimi bilinmeyen bu üç ciltlik tercüme, uzun ismi ile "Kıssa-i Anter bin Şeddâd bin Kırâd el-Absî" olarak bilinmektedir. Arap literatüründe "Sîretü'l-Anter" olarak geçen bu hikâyenin Türkçedeki serüveni, bu üç ciltlik tercümenin mukaddimesindeki bilgilerden öğrendiğimize göre XV. yüzyılın öncesinde başlamıştır.¹ Kıssa-i Anter'e dair tespit ettiğimiz el yazması eserlerdeki izlerden hareketle bu eserin padişahlardan saray ahâlisine, birçok farklı kademedeki askerden kahvehanelerdeki halka kadar elden ele, dilden dile dolaştığı söylenebilir. Geniş hacmiyle Türk dili açısından da bir hazine niteliğinde olan Kıssa-i Anter, şimdiye kadar bütünüyle incelenmemiştir. Bu çalışmanın ortaya çıkış serüveni, Hasan Kavruk'un kaleme aldığı "Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler" (2016) adlı çalışmada Kıssa-i Anter ile ilgili rastladığımız bilgiler neticesinde başlamıştır.

Bu çalışmada Anter'in hayatına ve tercümenin kaynağı olan "Sîretü'l-Anter"e dair verilecek bilgilerin akabinde, klasik Arap edebiyatına ait bu eserin Türkçeye tercümesi olan Kıssa-i Anter'den bahsedilecek ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde² bulunan el yazması nüshalara dair geniş bilgiler aktarılacaktır. Çalışmamızın amacı, Kıssa-i Anter'i Türk kamuoyunun ve ilim âleminin gündemine taşımaktır. Ayrıca şimdiye kadar eserle alakalı verilen bilgilerin eksiklerini tamamlamak ve hakkında aktarılan yanlış bilgileri düzeltmek de amaçlarımız arasında olacaktır.

¹ "Muhabbat nüshadan bir niçe kimseler {ki} esâlîb-i 'Arabîyyet'e ve kavâ'id-i inşâya vâkıf degüllerimiş, cem' olup bu siyer-i 'Anter'üñ her biri bir pâresin bu fakirden öñdin Türkî diline tercüme itmîşler imiş" (Kıssa-i Anter, TSMK, H.1145, 2b)

² Buradan itibaren "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi" ibaresi "TSMK" şeklinde kısaltılarak belirtilecektir.

2. Anter bin Şeddâd'ın Hayatı

Miladi VI. yüzyılda yaşamış, Necdli, kahramanlığıyla ünlü savaşçı şair olarak bilinen Anter'in nesep silsilesi birkaç şekilde rivayet edilmiş olup bu silsilelerden birisi “Antere bin Şeddâd bin ‘Amr bin Kırâd bin Mahzûm bin ‘Avf bin Mâlik bin Gâlib bin Katia bin Abs bin Bağîd” olarak tespit edilmiştir. İsmi, bazı kaynaklarda adının sonundaki kapalı “te” harfi olmaksızın “Anter” (عنتر) olarak geçmektedir (Göçemen, 2015b, s. 19).³ Anter'in babasının adı hakkında farklı rivayetler bulunmakla beraber babasının Necd bölgesinde oturan Abs kabilesinin ileri gelenlerinden Şeddâd olduğunu ifade eden rivayet en güçlüsüdür (Göçemen, 2016, s. 72). Annesi ise Zebîbe adlı Habeşli bir câriyedir (Muhtar, 1991a, s. 237).

Anter bin Şeddâd'ın doğum tarihi hakkında birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerin en önemlisi olan Abs ve Zübyân kabileleri arasında iki at arasındaki yarış üzere girilen bir iddia sonucunda vuku bulan Dâhis ve el-Gabrâ savaşında Anter'in otuzlu yaşlarda bu savaşın kahramanlarından biri olması, savaşı tasvir eden ve kabilesinden öldürülen kişiler için söylediği mersiyelerin mevcudiyeti, Anter'in bu savaşın başından beri hayatta olduğuna işaret etmektedir. Tarihçilerin birçoğunun kanaatine göre Dâhis ve el-Gabrâ savaşı 40 yıl sürmüş ve İslâmiyet'in başlangıcından kısa bir süre önce miladi 600 yılında son bulmuştur. Anter'in 605-615 yılları arasındaki bir tarihte doksanlı yaşlarda Tay kabilesine karşı yapılan savaşta öldürüldüğü dikkate alındığında yaklaşık olarak miladi 520-530 yıllarında doğduğu söylenebilir (Göçemen, 2012b, s. 217; Demirayak, 2009, s. 217).

Anter, melezlikleri nedeniyle kendilerine “Ağribetü'l-‘Arab” (Arap Kargaları) lâkabı verilen ve yiğitlikleriyle ünlünen üç zenci şahsiyetten biridir (Göçemen, 2016, s. 71). Arap kabile geleneğine göre cariyeden olan melez çocukların, babalarının kabulü olmadan kölelikten kurtulmaları ve babalarının neseplerine ilhak edilmeleri mümkün olmayıp kölelerin özgürlüklerini kazanabilmeleri için büyük işler başarmaları gerekmektedir (Tülücü, 1999, s. 15). Anter, küçük yaştan beri amcasının kızı Able'yi sevmektedir; lâkin köle olduğu için bu evlilik uygun görülmemektedir (Muhtar, 1991a, s. 237). Özgürlüğünü elde etmek ve Able'ye kavuşmak için babasının Anter'i oğlu olarak kabul etmesi gerekmektedir.

Anter'in özgürlüğüne kavuşması ise şöyle gerçekleşmiştir: Köle olmasına rağmen kabilesinde kendisine ve etrafındakilere karşı yapılan haksızlıklara karşılık vermesi, kabilesinin düştüğü zor durumlarda savaş meydanına girip savaşın seyrini değiştirmesi, amcasının kızını ulu orta şiirler okuyarak anması ve Benî ‘Abs kabilesi lideri Melik Züheyr tarafından sevilip korunması, Anter'in kabilesinin bazı ileri gelenleri tarafından sevilmemesine sebep olur. Fitili ateşleyen son olay ise Anter'in amcası Mâlik'in, kızı Able'yi, Amâre adlı kabilenin ileri gelenlerinden birine vermesi ve bu haberi duyan Anter'in Amâre'ye saldırması olur. Bu olay karşısında kabilenin ileri gelenleri Anter'i Melik Züheyr'e şikâyet eder, o da baskıya dayanamayıp Anter hakkındaki kararın babası Şeddâd tarafından verilmesine hükmeder. Şeddâd ise herkesin huzurunda Anter'e eskisi gibi deve gütmesini ve cenk meydanlarından uzak durup Able'yi anmamasını emreder. Aksini yaparsa onu öldüreceğini söyler. Anter bu hükmü kabul eder ve Anter'in özgürlüğe giden yolda kurduğu plan böylece işlemeye başlar. Bu olayın akabinde Melik Züheyr ve kabilesinin savaşçıları, kendilerine karşı saldırıya geçen Benî Tay

³ Doktora tez çalışmamızı da teşkil eden Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde H.1145 arşiv numarası ile kayıtlı Kıssa-i Anter adlı eserin 33a-21 ve 22. satırlarındaki “... Andan şöıra adı ‘Antere kaldı. Varduğunca isti‘mâli çok oldı. Bu kerre ‘Anter didiler. ‘Antere ⁽²²⁾ dimez oldılar.” ifade doğrultusunda ve tercümede “Anter” isminin kullanılması olmasından dolayı çalışmamızda “Antere” yerine -doğrudan alıntılar hariç- “Anter” ismi tercih edilmiştir.

kabilesinden Şâribü'd-Dimâ ve beraberindekileri karşılamak için yola çıkar ve kabilede başlarında Melik Züheyr'in oğulları Şa's ve Kays'ın da olduğu 500 savaşı kalır. Şâribü'd-Dimâ ve askerleri, Melik Züheyr'in tahmini aksine farklı bir güzergâh takip ederler ve 'Abs kabilesine varıp kabileyi yağmalamaya başlarlar. Anter ise kardeşi Şeybûb'un tavsiyesi üzerine kabilenin develerini alıp gütmek için bir tepeye çıkar ve olayları oradan takip etmeye başlar. Tay kabilesi, 'Abs kabilesini talan eder, birçok insanı öldürür ve çoğunu esir alır. Bu durumu gören Anter'in babası ve amcası, utana sıkıla Anter'in yanına varıp ondan yardım dilerler. Anter ise "Benim elimden ne gelir? Ben bir kulum ve kulun işi kulluktur. Ata binmek ve savaşa gitmek ulu kişilerin, soyu belli olanların hakkıdır. Deve güden kişinin işi ise süt sağlamak, onların yününü eğirmek ve bu minvalde işler görmektir." şeklinde karşılık verir. Bu cevap karşısında Şeddâd sonunda dayanamaz ve Anter'e "Bizi bu beladan kurtarırsan ulu bir davet verip seni nesebime kabul ettiğimi ilan ederim." vaadinde bulunur. Melik Züheyr'in karısı Sümeyye'nin ve kendi kızı Able'nin esir edildiğini gören Mâlik ise, eğer kendilerini bu beladan kurtarırsa kızı Able'yi ona vereceğini vadeder. Anter ve kardeşi Şeybûb, bu vaatleri işitince savaş meydanına girerek esirleri düşman elinden alıp savaşın seyrini değiştirirler ve Benî 'Abs'i başlarındaki beladan kurtarırlar (TSMK, H.1145, 109b/121a).

Anter'in kabilesi için göze aldığı tehlikeler ve yaptığı fedakârlıklar, kabilesi tarafından ona âdil davranılması ve hak ettiği değeri görmesi için yeterli olmaz. Kabilesi, onu sadece savaş zamanlarında hatırlar ve değer verir, barış ve huzur günlerinde ise ona her daim köleliğini hatırlatacak davranışlar sergileyerek onu kötü lakaplarla çağırırlar. Kabilesinin bu tutumu, Anter'e hayatı boyunca içsel olarak kölelik ve özgürlük arasında gelgitler yaşatır. Anter, şiirlerinde bunu zikreder ve şöyle der: "Barış zamanı beni 'Ey Zebîbe'nin oğlu', atların çarpıştığı savaş zamanında da 'Ey soyluların oğlu' diye çağırıyorlar" (Göçemen, 2015b, s. 22-23).

Anter, yaşadıklarıyla İslâm'dan önceki devirde, melez sayılan bir şahsın, saf bir Arap'ın statüsünü kazanabildiğini ispat etmiştir (Blachère, 2010, s. 213). Anter, Arap menkıbelerindeki hali ve muallakasındaki aşk ve hamasi yönüyle Ahd-i Atîk'teki Samson'a ve Yunan mitolojisindeki Herkül'e benzetilmiştir (Crichton, 1838, s. 177; Tülücü, 1999, s. 15; Demirayak, 2009, s. 217-218). Araplar, yiğitçe savaşan, centilmenlikten hiçbir zaman taviz vermeyen, aynı zamanda şiir söyleyen şairlere "eş-Şu'arâ'u'l-Fursân" yani "Süvari Şairler" adını vermişlerdir. Câhiliye Araplarının bu yiğit süvari şairlerinden biri olan Anter bin Şeddâd, muallaka şairi olmasının yanında el-Asmaî (ö. 216/831) dâhil birçok Arap edebiyat tarihçesine göre "Eş'aru'l-Fursân" yani "süvarilerin en yetenekli şairi" vasfına lâyık görülmüştür (Göçemen, 2015a, s. 47).

Cesaret ve hamaset gibi sıfatlar Anter'in kişiliğiyle o kadar özdeşleşmiştir ki kimilerine göre o, Arapların gelmiş geçmiş en meşhur binici şairidir (Göçemen, 2016, s. 72). Anter'in cesaretinin yanında, gönlü zengin ve kanaatkâr bir kişiliğe sahip olduğu, ganimetlerden pay almadığı ve savaşlarda tamahkârlıktan kaçındığı rivayet edilmektedir. Ganimet için savaşmayı basitlik olarak gören ve savaş gayesi kendini sevgilisine kanıtlamak, kabilesini tehlikelerden korumak ve kabilesinin şanını yüceltmekten ibaret olan Anter; "Ey Mâlik'in kızı! Eğer bilmiyorsan atlılara sorsaydın ya! Savaşa tanık olanlar, benim savaşa atıldığımı, ganimet dağıtılırken de geri durduğumu söylerlerdi." diyerek bu hasletini dile getirmiştir (Göçemen, 2015a, s. 50, 51).

Anter'in bir başka yönü de örf ve âdetlerin hüküm sürdüğü kabile hayatında nefsinin şehvet ve arzularına boyun eğmeyerek onu kontrol altında tutabilmesidir. İslam öncesi Arap

toplumunda yaşamış şairlerden İmru'l-Kays, Tarafe, el-A'şâ gibiler kendilerinden geçene kadar içki içmişler, kadınlarla ilgili iffetsiz şiirler söylemişlerdir. Anter ise içtiğinde içkinin kendisini esir almasına müsaade etmemiş, şiirlerinde de iffeti elden bırakmayarak aşkını temiz bir şekilde dile getirmiştir (Göçemen, 2015b, s. 26-27). Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö. 356/967) kaydettiğine göre Anter'in; "Karnım belime yapışmış da olsa, meşru bir yiyecek buluncaya kadar aç yatar, aç kalkarım." anlamındaki beyti Hz. Peygamber'e inşat edildiğinde; "Hiçbir bedevî, Anter kadar bende görme arzusunu uyandırmamıştır." buyurmuştur (Tülücü, 1999, s. 17-18; Yalçın, 2007, s. 490; Muhtar, 1991b, s. 238).⁴ Ayrıca Arapçaya derin vukûfiyetiyle de bildiğimiz millî şairimiz Mehmed Âkif Ersoy, kendisiyle yapılan bir mülâkatta "Arapları çok okudum. Hamasiyatta Antere'nin, İbn Firas'ın; hikemiyatta Mutenebbî'nin, garamiyatta İbn Farid'in, Mecnun'un âşıkıyım." (Tahkîkât-ı Edebiyye Sütunları, 1919, s. 360) yorumuyla Anter'in şiir gücüne de işaret etmektedir.

3. Sîretü'l-Anter

Arapların kültüründe kahramanlığı temsil eden bir tip (Gökyay, 1930(?), s. 11) olarak karşımıza çıkan Anter'in efsanevî kahramanlıkları, daha sonra genel olarak "Anter kıssası" adı ile anılan bir destanın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır (Muhtar, 1991a, s. 237). Anter kıssasının ilk defa ne zaman ve kim tarafından ortaya konulduğu tam olarak bilinmemektedir. Her ne kadar eserde, hikâyenin anlatımı sırasında derleyen Anter'den iki yüzyıl sonra yaşamış olan Asmaî (ö. 216/831) olduğu ifade edilmekteyse de kıssa, Asmaî'nin ölümüyle son bulmayıp miladi XII. yüzyıla kadar hikâyeye yapılan ilâve unsurlarla devam ettirilmiştir (Muhtar, 1991b, s. 237; Tülücü, 1999, s. 19). Anter hikâyesinin XII. yüzyılda yazıya geçirilmesi, hikâyeyi oluşturan unsurları da zenginleştirmiştir. Bernhard Heller (1997, s. 704) bu unsurları, Arap müşriklilik devri, İslâmiyet, İranlıların tarih ve kahramanlık menkıbeleri ve Haçlı seferleri olmak üzere dört başlıkta belirtmiştir. Özellikle İslâmiyet unsurunu hikâyenin başlangıcında Hz. İbrahim'in hikâyesinde, hikâyenin muhtelif yerlerinde Hz. Ali ve Hz. Muhammed'e dair aktarılanlarda ve hikâyenin sonunda Anter'in mensup olduğu Benî 'Abs kabilesinin Müslüman oluşunda görmek mümkündür. Hz. Ali özelinde Anter hikâyesinde İslâmiyet unsuruna dair örnekler vermek gerekirse, hikâyede Anter'in Câhiliye Dönemi'nde ahlâkî değerleri önceleyerek düşmanlarıyla mücadele edişinin İslâm'la birlikte Hz. Ali ile devam ettirildiği görülmektedir:

"Anter hoz ol zamānuñ ⁽⁵⁾ arslanı idi ve Arab diyārınuñ cihān pehlevānı idi. Ale'l-ħuşuş Melik Zūheyr'ün ⁽⁶⁾ gözi nūri ve göñli sürürü idi ve Kisrî katında hüneler itmiş idi ve Kayşer ⁽⁷⁾ anuñ evşāfin iştmişdi ve mecmūc-ı Arab bahādurları andan qorqmış idi. Toğalıdan ⁽⁸⁾ berü tāli'i mes'ūdidi ve ata bineliden muzaffer ve manşür idi ve Arab cebbārları ⁽⁹⁾ eli altında makhūr idi. Āfet-i zamān ve fitne-i devrān idi ve hem zamān-ı fetretde ⁽¹⁰⁾ gelmiş idi. Kāfirlerün ne kadar cebbārları ve ser-keşleri ve sitemkārları ⁽¹¹⁾ varısa ekşerin kırdı ve yiryüzinden fesād ehlin az qodı. Ol zamāndan ⁽¹²⁾ şöñra ol idi ki Ĥazret-i Risālet şalla 'llāhu 'aleyhi ve sellem İslām nūri ile ⁽¹³⁾ cihānı münevver eyledi ve şöñbeti şafāsı ile yiryüzini mu'attar eyledi ve kāfirlerün ⁽¹⁴⁾

⁴ Efendimizin bu hadisi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde H.1147 arşiv numarası ile kayıtlı tercümenin 3. cildi 140a/7-10'daki şu cümlelerde mevcuttur: "Bu kaşide Ĥazret-i Resül öñinde okundu. Ĥazret-i Resül eyitdi: ⁽⁸⁾ "Şu'arā-i cāhiliyyetden bir şā'ir yoqdur ki anı görmek isteyem, illā 'Anter'i." İşbu ⁽⁹⁾ beyden ötüri. Ol beyt budur:

ولقد أبيت على الطوى وأظله
حتى أنال به كريم المائل

Bir rivāyet daħı vardu ki Ĥazret-i Resül eyitdi: "Kāne ⁽¹⁰⁾ li Benī 'Absin 'abdun necībun." Ya'ni "Benī 'Abs'ün bir güzide kulı varıdı."

hâlini mükedder eyledi ve cebbârları gerek gerekmez kendüye muṭî^c ve musahhâr eyledi ⁽¹⁵⁾ ve °Anter'den bâkî kalan bahādurlar ki °Anter'ün anlara eli irişmedi ve güci yitmedi, ⁽¹⁶⁾ anları *esedü'l-meliki'l-Cebbâr ve şāhib-i Zü'l-fikār, kāhirü'l-fecereti ve'l-küffāri* ⁽¹⁷⁾ °Alî radiyallāhü °anhu ḥor u ḥākîr eyledi. Kimisin helāk eyledi ve kimisin esîr ⁽¹⁸⁾ eyledi. Rivāyet iderler ki °Anter zamānından °Alî zamānına kalan bahādurlardan ⁽¹⁹⁾ birisi Mirḥeb idi ve birisi °Amr bin °Abdūd ve birisi Sübey^c bin Hāriş ki ⁽²⁰⁾ lakābı Zü'l-ḥimār idi, Ḥazret-i Risālet şalla'llāhu °aleyhi ve sellem mu°cizātı bereketi ile ⁽²¹⁾ niçe anlaruñ emşālını daḥı ḳahr eyledi ve °ālem anuñ mübārek vücūdi ile ⁽²²⁾ revnaḳ buldı” (TSMK, H.1145, 388b/4-22).

Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere hikâyede “zaman-ı fetret”te yani İslâm’dan kısa bir süre önce yaşamış olan Anter, kâfirlerin azınlıklarının birçoğunu öldürmüş olup geriye kalanlar ise Hz. Ali’nin kılıcından nasiplerini almışlardır. Hz. Ali’nin cenk meydanında öldürdüğü kişilerin Arapların en meşhur kahramanlarından olan Anter’in “elinin erişemediği ve gücünün yetmediği” kişiler olarak belirtilmesi de dikkate değerdir. Anter’in de cenk ettiği Arapların meşhur savaşçılarından “Zü’l-ḥimār” lakaplı Sübey bin Hāriş’in Hz. Ali tarafından öldürülmesi hikâyede ikinci bir kez bahsedilerek vurgulanmıştır: “{Adı} Sübey^c ibni Hāriş, lakābı Zü’l-ḥimār idi. Ol daḥı bu Düreyd’ile ⁽⁹⁾ Ma°dî Kereb’i görmege bile geldi. Zamān-ı cāhiliyyetde meşhūr bahādurlardan ⁽¹⁰⁾ idi ve ma°lūm dilāverlerden idi. Emîrū’l-mü°minîne °Alî Ḥazreti-y-ile radiyallāhü °anhu ⁽¹¹⁾ çok muḥārebe ve muḳātele itmişidi. °Āḳıbet Ḥazret-i °Alî kerremellāhu vechehü ⁽¹²⁾ elinde helāk oldu Ḥaḳ Te°ālā’nuñ °ināyeti ve Ḥazret-i Risālet’uñ mu°cizātı ⁽¹³⁾ berekātı-y-ıla şallāllāhu °aleyhi ve sellem” (TSMK, H.1145, 511a/8-13). Ayrıca Anter hikâyesinde “Kisrâ’nın komutanlarından Husrevân’ın Munzir’e haset etmesi ve onu Kisrâ’ya kötölemesi” bahsinde geçen ve Kur’ân-ı Kerîm’e hareke sistemini getiren ve Arap nahvinin ilk esaslarını tesbit eden âlim, şair Ebu’l-Esved ed-Düelî’ye (Topuzoğlu) ait olan hasedin kötülüğünün anlatıldığı bir şiirin Hz. Ali tarafından oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e ezberletildiği belirtilmiştir: “... bunuñ gibunüñ ḥaḳḳında °Arab şā°irlerinden birisi bir ḳaşıde ⁽⁴⁾ dimişdür ve ol ḳaşıdeyi emîrū’l-mü°minîne °Alî radiyallāhü °anhü Ḥasan’a ve Hüseyin’e radiyallāhü ⁽⁵⁾ °anhümā öğredürdi ve ezberledürdi ve ol ḳaşıdenüñ ebyātınuñ iki beyti budur: **Şi°r.**

حسدوا الفتى إذ لم ينالوا سعيه ⁽⁶⁾

فالقوم أعداء له وخصوم

كضرائر الحسنة قلن لوجهها

”حسدأ ويغياً إنه لدميم ⁽⁷⁾” (TSMK, H.1145, 154a/3-7).

Hz. Ali ile alakalı aktarılan menkıbelerden birisinde de Anter’in izine rastlamak mümkündür. Bu menkıbeye göre bir gün Hz. Muhammed’in huzurlarında Anter’in erliğini ve dilaverliğini, boyunu-posunu ve yaptığı gazâları anlatırlarken orada hazır bulunan Hazreti Ali, Anter’in evsâfını işitir ve Anter’e âşık olur. Kalbinden geçirir ki, “Ne olaydı Anter’i silahı ve atı ile görüp konuşaydım.” Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin kalbinden geçeni bilip buyururlar ki: “Ya Ali! Anter’i görmek istersen, falan dereye var. ‘Ya Anter, bana gel!’ diye çağır.” Bunun üzerine Hazreti Ali o dereye varıp seslenir: “Ya Anter, beri gel!” O dereden ve etrafında olan dağlardan ve düzlüklerden birçok hesapsız sesler gelir: “Lebbeyk, lebbeyk ya Ali! Hangimizi istersin?” Şaşkınlıktan ne yapacağını bilemeyen Hz. Ali’ye gaybdan bir ses gelir: “Ya Ali! Birçok Anter dünyaya gelip toprak içinde yatarlar. Onu anası ve babası ismi ile çağır!” Tekrar Hazreti Ali “filan oğlu Anter” deyip çağırınca Anter bütün silahlarını kuşanmış olarak Allahü Teâlâ’nın emri ile Hazreti Ali’nin huzuruna gelip selam verir (Seyyid Eyyûb bin Sıddîk, 2017, s. 352). “Hazret-i Ali kerremallāhü vecheh esedullāh iken, erlikte ve bahadırılıkta eşi ve benzeri yok

iken, Anter'in boy, pos, heybet ve selâbetini müşâhede etdikde, kalb-i şerîflerine bir korku geldi. Kâdir-i mutlak olan Allahü Teâlâ'yı tenzîh ve takdîs, tekbîr ve tesbîh etti" (Seyyid Eyyûb bin Sıddîk, 2017, s. 352).

Anter kıssasının henüz yazılmadığı Hz. Peygamber devrinde ve daha sonraki dönemlerde, savaşlarda askeri coşturmak için anlatılan kıssalar arasında Anter'le ilgili sözlü kahramanlık hikâyelerinin müstesna bir yeri bulunmaktadır. Onun köle bir anneden doğmasına ve bu yüzden köle statüsünde tutulmasına rağmen esirliğe boyun eğmeyip hürriyete kavuşmanın yollarını araması, ayrıca mükemmel bir şair ve çok iyi bir binici olması, bir de Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadisin varlığı, halkın bir kahramanda aradığı bütün özellikleri ona kazandırmış ve Anter kıssası İslâm dünyasının beş yüzyıl boyunca düşmanları karşısında kazandığı zaferlerin âdeti bir sembolü haline gelmiştir (Muhtar, 1991b, s. 238).

Evliya Çelebi, Anter kıssasının Hz. Peygamber Dönemi'ndeki varlığına, meddâhların pîri olarak belirttiği Suheyb-i Rûmî'den bahsederken şu cümlelerle işaret etmektedir: "Bunlar zamân-ı cehâletde Anternâme okurlardı. Hazret bunlara " 'Ammim Hazret-i Hamza-i bâ-sâfânın gazavâtın okusan ümmetimi cenge terğib ederdin." buyurdularında ibtidâ Hamzanâme'yi bunlar te'lif etdiler" (Evliya Çelebi, 2005, s. 245). Pertev Naili Boratav ise (1982, s. 306-307) Türk hikâye edebiyatının oluşum sürecinden bahsederken Arap edebiyatının örneklik teşkil ettiği Battal Gazi, Hazret-i Ali Cenkleri, Eba-Müslim Menkıbeleri gibi mensur kahramanlık eserlerine işaret etmekte ve bu eserlerin kaynağını Arap edebiyatındaki Anter ve Battal kıssalarından aldığını söylemektedir. Yani Sîretü'l-Anter, Boratav'ın tespitine göre Türk hikâye edebiyatının kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Goldziher'e ait bir başka tespit ise Sîretü'l-Anter'in sadece Türk edebiyatını değil, Avrupa edebiyatını da etkilediği yönündedir. Anter hikâyesinin yapısına dair önemli açıklamaların da bulunduğu bu tespit şu şekildedir: "Kendi hesabıma ben, Arap edebiyatı formlarının etkisini gördüğüm Avrupa edebiyatına ait iki olguya işaret etmek istiyorum. Birincisi İspanya romanında -Lesage'da (özellikle Gil Blas) görülen-karakteristik özelliğidir. Buna göre; okuyucunun dikkati, karmaşık olaylar yumağının son bulmasının ardından, devamlı belirli bir odak noktasına yönelen olay ve onun istidlalleri yoluyla değil, fakat daha çok, ilâ nihaye uzamasına rağmen roman konusunun bir merkeze doğru gelişmesiyle tahrik ediliyor. Bölümler, yeni romandaki Kernel'ler (özlü parça) gibi, bir sonuca doğru yoğunlaşmayan ve birbirine bitişik tabakalar gibi yer alan bağımsız küçük hikâyelerdir. Sonunda bütün roman birçok odak noktaları içermekte ve ekseriye ölüm veya yok olmayla son bulan bir veya birkaç kahramanın sergüzeştinin ahenkli bir derlemesi şeklini almaktadır. Bu roman yapısı, Arap kahramanlık romanlarının özelliğini taşır ve modeli 32 ciltten oluşan Siretu Anter'in (Anter'in hayat hikâyesi) modelidir. Onun altıncı cildinde roman kahramanı olan Anter, bütün arzularına ulaşır. Batılı okuyucu romanın merkezinin burası olduğunu düşünür. Hâlbuki geri kalan 26 ciltte yeni komplikasyonlar başlar ve bu, kahramanın ölümüne kadar sürer. Şüphesiz Arap kahramanlık romanının bu yapısı İspanya yoluyla Güney Avrupa üzerine büyük etkilerde bulunmuştur" (Goldziher, 1986, s. 82).

Anter hikâyesinde 10.000 beyti bulan manzum bölümler de bulunmaktadır. Sîretü'l-Anter, Binbir Gece Masalları'nın ayrı ayrı geceleri gibi, bir hikâyenin sonunda nihâyet bulmayan 32 cilde ayrılmıştır (Heller, 1997, s. 703). Anter kıssasının muhtelif metinleri arasında en geniş olanı, "es-Sîretü'l-Hicâziyye" diye anılan metindir. Bâbil metni "es-Sîretü'l-İrâkiyye" ile Suriye metni "es-Sîretü'ş-Şâmiyye" daha kısadır. Anter kıssası, Hicaz metni esas alınarak Kahire'de (1306-1311) 32 cüz halinde, Beyrut'ta ise birinci baskısı (1869-1871) 154

cüz, ikinci baskısı (1883-1885) altı cilt hâlinde yayımlanmıştır. Goldziher, “Klasik Arap Literatürü” adlı eserinde (2016, s. 30) Arapların ulusal kahramanı Anter’in hayatı etrafında oluşan bu hikâyenin Araplar arasında birtakım kimseler tarafından rebab eşliğinde anlatıldığına ve Anter hikâyesinin Arapların en çok okuduğu kitaplardan birisi olduğuna da dikkat çekmektedir. Sîretü'l-Anter’in bazı mütercimler tarafından bir kısmı, bazı mütercimler tarafından ise tamamı Fransızca ve İngilizceye tercüme edilmiş olup Avrupa’da büyük bir ilgi görmüştür (Muhtar, 1991b, s. 238; Tülücü, 1999, s. 20, 21).

Anter hikâyesi müzisyenlerin de ilgisini çekmiştir. Rimsky-Korsakov 1874’te “Antar” adlı senfonik bir şiir bestelemiştir. Şukrî Gânim bu bestenin ilk dört kısmını drama hâline getirerek 1910’da Odéon Tiyatrosu’nda sahneye koymuştur. Adı geçen oyun, İzzet Melih [Devrim] tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercümeyle İnci Koçak sadeleştirerek 1983 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları arasından aynı adla neşretmiştir (Tülücü, 1999, s. 20, 21).

4. Kıssa-i Anter⁵ ve Nüshaları

İslam dünyasında yüzyıllarca kahramanlık ve aşk destanı olarak okunan Sîretü'l-Anter’in Türkçe tercümesine dair ilk bilgilere Fehmi Edhem Karatay tarafından 1961 yılında hazırlanan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu’nda⁶ rastlanmaktadır (Karatay, 1961, s. 296-298). Eser, 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed’in emri ile Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin el yazması halinde bulunan fakat mütercimi bilinmeyen bu Türkçe tercümesi hakkında şimdiye kadar “tamamına yakın bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır” (Muhtar, 1991b, s. 238) kaydı düşülmüştür. Nitekim tespitlerimiz neticesinde de Kıssa-i Anter’in tamamının TSMK’de bulunduğu bilgisine erişilmiştir. TSMK TYK’de bu tercümenin 9 farklı el yazmasına dair verilen bilgilerde tarafımızca bazı eksiklikler ve yanlışlıklar tespit edilmiştir. Bu eksiklikler ve yanlışlıklar nüshaların tanıtıldığı bölümlerde tashih edilecektir. Manzum metinlerle süslenen hikâye, (Kavruk, 2016, s. 51) tespit ettiğimiz el yazması nüshaların kimisinde Arapça asılları ile yazılmışken kimilerinde manzum bölümler Türkçedir.

TSMK’de bulunan 9 farklı el yazmasına dair şu ana kadar yaptığımız araştırmalar neticesinde en geniş bilginin verildiği çalışmanın “Türk Edebiyatı Dergisi”nin 1988 yılı Mayıs sayısında olduğunu tespit ettik. Cengiz Aydın tarafından kaleme alınan “Anter Hikâyesi” (1988, s. 65-67) başlıklı yazıda, Anter ve Sîretü'l-Anter hakkında verilen bilgilerin akabinde Kıssa-i Anter’in TSMK’deki 9 farklı el yazmasının yer numaraları ve varak sayıları belirtilmiş; fiziksel özellikleri ve dili açısından özet bilgiler sunulmuştur. Ayrıca bahsi geçen yazıda, tercümenin hacmi göz önüne alındığında Türk dili açısından bir hazine niteliğinde olduğu ve imlâ bakımından XV. yüzyıl imlâsından ayrılmaların mevcut olduğu bilgileri paylaşılmıştır. Cengiz Aydın tarafından tercümenin 1. cildi olan H.1145 arşiv numaralı yazmanın mukaddimesi (2a/12-3a/16) incelenmiş ve mukaddimedede yazılı, mütercim tarafından tercümenin nasıl yapıldığının belirtildiği kısımlara dair “Türkçede ilk tercüme tenkidi” yorumu yapılmıştır. Bahsi geçen yazıda TSMK’de bulunan el yazmalarına ait verilen bilgilerde de -el yazmaları detaylı bir

⁵ Anter hikâyesi Arap literatüründe “Sîretü'l-Anter” olarak bilinmektedir. Çalışmamızda eserin Türkçe tercümesi “Kıssa-i Anter” başlığı altında incelenecek, gereksiz tekrarlara meydan vermemek adına “Türkçe tercüme” ibaresi kullanılmayacaktır.

⁶ Buradan itibaren “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu” ibaresi “TSMK TYK” şeklinde kısaltılarak belirtilecektir.

şekilde incelenemediği için- eksiklikler ve yanlışlıklar mevcuttur. Yazının devamında ise Sîretü'l-Anter üzerine Batı'da yapılmış bazı çalışmalara ve Kıssa-i Anter'in Türkiye'nin muhtelif kütüphanelerinde bulunan el yazmalarının bazılarında dair kısa bilgiler verilmiştir.

Mehmet Hakkı Suçin de kendisi ile yapılan bir röportajda Kıssa-i Anter'in önemine dair "Klasik Arap edebiyatından Türkçeye yapılan en eski çeviri belki de Arapların Herkül'ü olarak nitelendirilen Anternâme'dir" (Nitelikli Türkçe-Arapça edebiyat çevirmeni eksikliği var, 2017) değerlendirmesini yapmıştır.

Sîretü'l-Anter ve Fatih Sultan Mehmed'in emri ile yapılan tercümesine dikkat çeken bir diğer isim ise Cemil Meriç'tir. Cengiz Aydın'ın tespitine göre (1988, s. 66) bu eserden, "onu tarihî muhtevasına oturtarak ilk bahseden Cemil Meriç" olmuştur: "Büyük bir şövalye romanı olan Siret-i Anter'e gelince... Doğulular, üslup endişesi gütmeyen bu hikâyeleri fazla ciddiye almazlar. Müsteşrikler ise halkın ruhunu dile getiren Siret-i Anter'in tekellüfsüz ifadesine bayılırlar. Eser 32 cilttir, Fatih Sultan Mehmet'in emriyle Türkçeye kazandırılmıştır" (Meriç, 2008, s. 128).

Kıssa-i Anter'in önemine dikkat çeken bir diğer isim ise Atilla Özkırmımlı'dır. Özkırmımlı, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi'nin "Anternâme" maddesinde Kıssa-i Anter'in öneminden şu cümlelerle bahsetmektedir: "Türkçe çeviriler üzerinde herhangi bir araştırma yapılmamıştır; oysa yapıtın bütününün incelenmesi, Türk halk öykücülüğünü etkileyip etkilemediğinin araştırılması gerekir. Şimdilik bilinen, Anternâme'nin bu Türkçe çevirisinin dil tarihi bakımından önem taşıdığıdır" (Özkırmımlı, 1982, s. 115).

Kıssa-i Anter, geniş hacmiyle bir dil hazinesi olmasının ötesinde, elimizde mevcut olan yazma eserlerdeki temellük kayıtları, kıraat kayıtları gibi kayıtlardan ve bu yazmalardaki muhtelif bilgilerden hareketle Türk coğrafyasında serüvenine XV. yüzyılın öncesinde başlamış, Osmanlı coğrafyasında padişahlardan saray ahalisine, farklı vazifelerdeki askerlerden kahvehanelerdeki halka kadar toplumun birçok tabakası tarafından benimsenmiş ve okunmuş bir eser olmuştur. Türk coğrafyasının farklı yerlerinde de bu hikâyeye rastlamak mümkündür (Bayatlı, 2009, s. 180). Fuad Köprülü, Süleyman Fâik Efendi'nin meşhur mecmuasından aktardığı "Hamza-nâme ve 'Anter-nâme deyu mâruf ve meşhur olan efsâne-i kâzibeye mübtelâ olanları Hak Teâlâ kurtarsın." bilgisi her ne kadar olumsuz bir yorum da olsa bu yorumun halkın Anter hikâyesine verdiği değeri göstermesi açısından önemli olduğu (Köprülü, 1999, s. 202) tespitini yapmaktadır. Kıssa-i Anter, Osmanlı döneminde içerisinde barındırdığı mesajlarla ahlâk eğitimi için zengin bir eser olma özelliğine de sahiptir. Bu hususta Nâmık Kemal: "Elimizde Hümayun-nâme var. Anter var. Fâkihîtü'l-Hülefâ var. Elfü'l-leyl ü leyle var. Gülistan var. Bustan var. Hadîka-i Senâî var. Yahya'nın Mihr-i Hüma'sı var. Fuzulî'nin Leylâ ile Mecnun'u var. Galib'in Hüsn ü Aşk'ı var. Hâsılı var. Onlardan ne zarar gördük ki tehzîb-i ahlâk için Alâî'yi, Makâmat'ı filânı okumağa icbâr-ı nefis edelim?" (Kemâl Bey'in bir makalesi, s. 100) şeklinde bir tespitte bulunmaktadır. "Ahlâkın ıslâhı" için okunan eserler arasında adı zikredilen Anter kıssasının Almanya Millî Kütüphanesi'ndeki nüshalarından birinin (Ms.or.fol.4079) sonunda mevcut olan bazı bilgiler de Nâmık Kemal'in Anter hikâyesi ile alakalı yapmış olduğu yorumu destekler niteliktedir. Bahsi geçen nüshada Anter kıssasının onu dinleyenler için içerisinde "kahramanlık, mürüvvet, kerem, muhabbet, komşu hakkı, kin ve hasedi terk etme, tevazû ehli olma, kibirlenme ve gururlanmayı terketme" gibi birçok hasleti barındırdığı belirtilmektedir. Ayrıca Anter'in kahramanlığının klasik Türk edebiyatından halk edebiyatına birçok eserde izine rastlamak mümkündür (Arslan, 2003, s. 309; Biçer, 2005, s.

231; Boratav, 1982, s. 56, 307; Demir, 2011, s. 96; Dereli, 2003, s. 320, 325, 391, 484, 486, 512; Erbilli, 2012, s. 94; Karaköse, 2017, s. 271; Okatan, 1995, s. 158; Sezen, 1991, s. VII; Tanrıbuyurdu, 2006, s. 85; Tokay, 2017, s. 622; Topal, 2017, s. 78; Yılmaz, 2001, s. 166; Yılmaz, 2017, s. 20).

Kıssa-i Anter'in TSMK'de A.3314 arşiv numarası ile kayıtlı ikinci cildinin istinsah nüshası Tarama Sözlüğü'ne kaynaklık eden eserlerdendir. Kilisli Muallim Rifat Bilge tarafından taranan bu cilt, Tarama Sözlüğü'nde "Antername" ismiyle kaydedilmiştir (2009, s. XIII-XIV). Taranan eserle alakalı verilen bilgiler, çalışmamızın ilerleyen kısımlarında incelenmiş ve eserin tarihlendirilmesiyle birlikte mütercim hakkında yapılan tahminin doğru olmadığı hususlarında gerekli izahatta bulunulmuştur.

Ayrıca Kıssa-i Anter'e dair muhtelif zamanlarda yapılmış farklı tercüme ve bu tercümelere ait istinsah nüshalardan oluşan, Türkiye'nin ve dünyanın farklı kütüphanelerinde bulunan -TSMK'deki yazmalar da dahil- 35 ayrı el yazmasına ulaşılmıştır. Çalışmamızın esasını teşkil eden Kıssa-i Anter'e ait TSMK'deki el yazmaları Arapçasının uzunluğu sebebiyle ciltler halinde tercüme edilmiştir. Eserde yer yer görülen manzum bölümler tercüme edilmeyip Arapça halleri ile esere alınmıştır. Kıssa-i Anter'in TSMK'de bulunan el yazması nüshaları aşağıda tanıtılmıştır.

4.1 H.1145

Kıssa-i Anter'in 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed'in emriyle tercüme ettirilmiş üç ciltlik takımının birinci cildir.

Eser, "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ." Arapça ibareleri ile başlamaktadır. Türkçe kısım ise 2a-12'den itibaren şu cümle ile başlamaktadır: "Muqaddime: Aşhâb-ı siyer ve erbâb-ı tevârih şöyle rivâyet iderler ki bu cihân-pehlevân °Anter bin Şeddâd bin Kırâd-ı °Absî'nün °acâyib, ğarâyib kışşaları ve ebyât ü eş°arı, evvel °Arab ortasında müteferriķ kışşalarıdı."

Eser; 350x250 mm. ölçülerinde, 539 varak, aharlı kâğıt, güzel nesihle 140 mm. uzunluğunda, 23 satır ve tamamı harekeli biçimde yazılmıştır. 72a numaralı sayfadan sonra hat değişmiştir. Eserin 538b numaralı sayfasındaki son satırlar ve 539a numaralı sayfadaki yazılar farklı bir kalemde çıkmıştır. Eserde yer yer yapılan küçük eklemelerle bu yazı karşılaştırıldığında ortaya çıkan benzerlik, bu hattın muhtemelen mütercime ait olduğuna işaret etmektedir. Yani bu ciltte üç farklı müstensihin izleri mevcuttur. Miklepli şemseli kırmızı deri cildi vardır.

Eser, TSMK TY'de (Karatay, 1961, s. 296) 538 varak olarak kayıtlıdır. Bu bilgi eksik görünmektedir. Bunun sebebi de varakların ön yüzünde sol üst köşesine yazılan rakamlardan ve Fehmi Edhem Karatay'ın kataloğu hazırlarken bu numaralandırmayı esas almasından kaynaklanmaktadır. 206a numaralı sayfada sayfaları önceden numaralandırmanın yazdığı rakamın son hanesi tam okunamamaktadır. Bir sonraki varağa ait olan 207a numaralı sayfada ise muhtemelen başka bir kalem tarafından günümüz sayıları ve harfleri ile yazılmış "206mük" şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Eser, genel itibari ile reddâdelidir. Eserin bazı varaklarında reddâdeler -kuvvetle muhtemel- ciltlemeden kaynaklanan sebeplerden ötürü görülmemektedir veya bir kısmı görülmektedir. 52a, 59a, 390a, 390b, 398a ve 420a numaralı sayfalar 22 satırdan oluşmaktadır. Eserin ön kısmında iki vikâye varağı, sonunda ise bir vikâye varağı

getürdüm. Fâhîr⁷ diyi ad kodum ki °aded-i ħurûf-ı ism, târîh-i itmâm-ı müsemmâ ola. ...” cümlelerinde M. 1477 yılında tercümenin bitirilmiş olduğu bilgisi, tercümenin Fatih Sultan Mehmed dönemine yani XV. yüzyılın sonuna ait olduğunu kesinleştirmektedir.

2. İsmail Baykal ve Süheyl Ünver’in vermiş olduğu bilgiler ışığında zahriyye bölümünün üstünde bulunan siyah mürekkeple yazılmış “El-mücelledü’l-evvelü min Kitâbi Fâhîr fî-Ķışşati °Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârîh” başlığı II. Bâyezîd’in elinden çıkmıştır. Ayrıca II. Bâyezîd devrinde, H. 908 / M.1502 tarihinde hazırlanmış, çoğunluğunu Fatih Sultan Mehmed’in kendi kütüphanesine ait eserlerin oluşturduğu kataloğun (Erünsal, 2014) 92a numaralı varağında (Defter-i Kütüb, 1502, s. 92), bugün Topkapı Sarayı Hazine Koğuşu’nda H.1145 arşiv numaralı (birinci cilt) ve H.1147 (üçüncü cilt) arşiv numaralı ciltlerle aradaki bulamadığımız ikinci ciltten oluşan Kıssa-i Anter’in “Kitâbun Fâhîrun fî-Ķışşati °Anter bi’t-Türkiyyeti fî-şelâse mücelledâtin” şeklinde yazılmış künyesi mevcuttur. Eser, katalogda “Tafşîlî kütübî’s-siyeri ve’t-tevârîh ...” şeklinde tasnif edilmiş olan kısımda yer almaktadır. Bu tasnif, H.1145’in zahriyyesinde II. Bâyezîd’in yazdığı başlığın sonundaki “fi’t-tevârîh” ifadesiyle de uyumludur. Kataloğu oluşturan kişi, yapmış olduğu sınıflandırmayı baş kısımda belirttikten sonra “kânûnû’d-defteri ve şevâzzihu” başlığı altında kataloğu hangi kurallar çerçevesinde oluşturduğunu belirtmiştir. Bu başlık altında kataloğun 4a-4b numaralı varağında şu ifadeler mevcuttur:

... Bir kanûn dahı budur ki her ism-i kitâb ki defterde bir üslûb-ı ħâş üzerine vâkı° [4b] olmışdur, kitâbuñ maklebinde dahı zahrında bi-°aynihi ol üslûb-ı ħâş üzerine vâkı° olandır. Meselâ bir kitâbda Kitâbü’l-İĥyâ° °ibâreti yazılsa, defterde dahı bi-°aynihi eyle yazılır. Eger kitâbda Kitâbu İĥyâ°-i °Ulümü’d-Dîn vâkı° olsa defterde dahı bi-°aynihi eyle yazılır ... (Defter-i Kütüb, 1502, s. 92)

Bu kural göstermektedir ki katalogta esas alınan isimler eserde yazılan isimlerdir. H.1145’in zahriyyesinde bulunan ve II. Bâyezîd’in elinden çıkmış olduğunu tespit ettiğimiz “El-mücelledü’l-evvelü min Kitâbi Fâhîr fî-Ķışşati °Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârîh” başlığı ile katalogta geçen “Kitâbun Fâhîrun fî-Ķışşati °Anter bi’t-Türkiyyeti fî-şelâse mücelledâtin” başlığı uyuşmaktadır. Yani H.1145 arşiv numaralı Kıssa-i Anter’in birinci cildi (ve H.1147 arşiv numaralı üçüncü cilt) Fatih Sultan Mehmed’in kütüphanesinden II. Bâyezîd’in kütüphanesine intikal etmiştir.

3. Fehmi Edhem Karatay, H.1145 arşiv numaralı Kıssa-i Anter’in birinci cildinin “tahminen XVI. asırda kopya edilmiş” olduğuna dair bir bilgi paylaşmıştır (Karatay, 1961, s. 296). Fakat bu tahmine neye dayanarak ulaştığını belirtmemiştir. Bizce Fehmi Edhem Karatay’ın yapmış olduğu bu tahmin isabetli değildir. Her ne kadar eserde, müellif hattı mı yoksa istinsah edilmiş bir nüsha mı olduğuna dair bilgiler bulunmasa da 1 ve 2. maddelerde belirttiğimiz hususlar göz önünde bulundurularak H.1145 arşiv numaralı eserin saray hattatları tarafından yazılmış “mütercim diktesi” veya “mütercime ait müsveddenin temize çekilmiş nüshası” olduğunu⁸, dolayısıyla XV. yüzyıl Türkçesi ile yazılmış olduğunu söylemek mümkündür.

⁷ Eserin hem mütercim tarafından verilmiş adı hem de ebced ile düşülmüş tarihi. فـاخر Ebced hesabına göre 80=ف 200=ر 600=خ 1=ا. Toplamda H. 881 / M. 1477 yılına denk gelmektedir.

⁸ “Mütercim diktesi” ve “mütercime ait müsveddenin temize çekilmiş olduğu nüsha” tanımlamaları için bk. <http://www.yazmalar.gov.tr/sayfa/yazma-kitaplar/9>.

Zahriyyenin sağ alt köşesinde ise eserin Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koğuşu'nda 1145 arşiv numarası ile kayıtlı bulunduğunu belirten bir damga mevcuttur. Eser 1b numaralı sayfada besmele ile başlamaktadır. 2a-12'ye kadar Arapça yazılmıştır. Ayrıca eserde yer yer Arapça şiirler mevcuttur. “Beyt, şi'r, râvî eydür, ... rivâyet ider” gibi hikâyeyi çoğunlukla kesitlere ayırma işlevi gören bazı ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Birinci cilt, “Andan Melik Nu'mân tahtına geçüp erkân-ı devletin çatına cem° itdi. Begliğinde muqarrer oldı. Temmü'l-mücelledi'l-evvel min Kışşati °Anter bin Şeddâd bin Kırâd el-°Absî bi-ğamdi'llâhi te°âlâ ve hüsni tevfiqa. Allâhümme şalli °ale'n-nebiyyi ve âlihi ve aşhâbihi't-şayyibîn ve'l-ğamdü lillâhi rabbi'l-°âlemîn. Temmet.” cümleleri ile son bulmaktadır.

4.2 A.3113

Kıssa-i Anter'in 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed'in emriyle tercüme ettirilmiş üç ciltlik takımının ikinci cildinin istinsah nüshasıdır.

Eser, “Râvî eydür: Melik Nu'mân' uñ ħalâşı, Heccâr' ıla °Urve bin el-Verd elinden oldı.” cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 360x240 mm. ölçülerinde, 695 varak, 21 satır, aharlı kâğıt, nesih hatla ve harekesiz yazılmıştır. Siyah yarım meşin cildi vardır. Eser, TSMK TYK'de (Karatay, 1961, s. 297) 330x230 mm. ölçülerinde ve 696 varak ve tercümenin 8. cildi olarak kayıtlıdır. Her üç bilgi de ihtiyatla karşılanmalıdır. Eserin gerçek ölçüleri yukarıda da belirttiğimiz üzere 360x240 mm.dir. Varak sayısı da 695'tir. Eserin kaçınıcı cilt olduğuna dair bilgi ise 695a numaralı sayfanın en sonundaki “Temmü'l-cildi'ş-şânî min Kışşati °Anter el-°Absî” ifade ile ortaya çıkmaktadır ve bu cilt tercümenin ikinci cildinin istinsah nüshasıdır. Eser genel itibariyle reddâdelidir.

Eserde iki farklı numaralandırma bulunmaktadır. İlki, günümüz rakamları ile yapılmıştır ve her varağın sol üst köşesine yazılmıştır. Numaralandırma, cildin 2a varağının sol üst köşesindeki “2” numarası ile başlayıp 695a numaralı sayfada “696” numarası ile son bulmuştur. Ayrıca bu numaralandırma 164a numaralı sayfada sekteye uğramış ve bu sayfada “164” yazılması gerekirken “165” yazılmıştır ve numaralandırma “165” esas alınarak devam etmiştir. Bu yüzden cilt, “696” numarası ile son bulmuştur. Kuvvetle muhtemel Fehmi Edhem Karatay'ın esas aldığı numaralandırma budur. İkinci numaralandırma ise Arap rakamları ile yapılmış olup her varağın sol üst köşesinde bulunmaktadır. 3a numaralı sayfada “1” numarası ile başlayıp 284a numaralı sayfada “283” ile bitmektedir. Bu numaralandırma fazlası ile sorunludur. Zira 284a numaralı sayfaya gelene dek birçok yerde düzen bozulmuştur.

İnceleme esnasında, 164a numaralı sayfada günümüz rakamlarıyla “164” yazması gerekirken “165” yazıldığı ve Arap rakamlarıyla “167” sayısının yazıldığı tespit edilmiştir. Bu numaralandırma farklılığı neticesinde A.3114 ile A.3113 arasında bir karşılaştırma yapma ihtiyacı duyulmuştur. Çıkan sonuca göre, A.3113'te 163a numaralı sayfanın sonuyla arka yüzü olan 163b'nin başlangıcı arasında kopukluğun mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu boşlukta olması gereken metin, A.3114'ün 130a/16. satır ile 131a/3. satırı arasında mevcuttur. Yukarıda belirttiğimiz üzere ikinci numaralandırma tipinde yer yer tutarsızlıklar mevcuttur. Bu tutarsızlıklardan biri olan 13a numaralı sayfada da Arap rakamıyla “11” yazması gerekirken “12” yazılıdır. Bu varak da öncesi ve sonrasıyla A.3114 ile karşılaştırılmıştır. Ne var ki bir önceki durum gibi bir eksiklik olmadığı görülmüştür.

Eserin 1a numaralı zahriyye kısmında şu bilgiler mevcuttur: Sayfanın en üstünde orta kısımda “Şāhzāde Sultān Bāyezīd” ibaresi yazmaktadır. Cengiz Aydın (1988, s. 66), bu ibarenin bir temellük kaydı olduğunu ve muhtemelen Kānūnī Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzāde Bāyezīd’e ait olduğunu belirtmektedir. Bu ibarenin aşağısında eserin Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi’nde 3113 arşiv numarası ile kayıtlı olduğunu belirten bir damga mevcuttur. Bu damganın altında ise en üstteki ibareden daha büyük harflerle yazılmış “Kitāb-ı ‘Anter-nāme” başlığı mevcuttur. 695a numaralı sayfanın sonunda ise eserin ismi “Kıṣṣati ‘Anter el-‘Absī” olarak geçmektedir. Zahriyyedeki bu isim değişikliği muhtemelen müstensihin tercihidir. “Kitāb-ı ‘Anter-nāme” başlığının altında ise I. Mahmud’un mührü bulunmaktadır. Mührün altında mor mürekkeple yazılmış “Tārīḥ-i Türkī, 48/3113” ibaresi mevcuttur ki 3113 rakamı, eserin bugünkü arşiv numarasına işaret etmektedir. Bu ibarenin hemen yanında ise kurşun kalemle yazılmış, varak sayısını belirten “V/696” ibaresi bulunmaktadır ki gerçekte toplam varak sayısı 695’tir. 1b numaralı sayfanın başında yazılı olan ibare silinmeye çalışılmıştır, okunamamaktadır. 2a numaralı sayfanın sol tarafında ise “Buradan aşağı beyān olunur.” cümlesi yazılıdır. Ayrıca 200a numaralı sayfanın sol tarafında “La‘net olsun yā Ebu’l-Ḥāriṣ senūñ gibi fitneyi toğuran anaya. La‘net yā Ḥāriṣ, la‘net!” şeklinde bir derkenār mevcuttur ki 2a numaralı sayfadaki derkenār ile aynı hatta sahiptir. Bu not, hikâyede geçen kahramanlardan Ebu’l-Hāriṣ isimli kişiye karşı gösterilmiş bir okuyucu tepkisidir. 254a numaralı sayfanın sol tarafında metni yazan kişinin kaleminden çıkma bir sahh kaydı mevcuttur. 445a numaralı sayfanın sol tarafında iki farklı kırâat kaydı mevcuttur. İlk kırâat kaydında “El-‘Ömer Ağa üç günde kırâat’ atmışdır. Sene 1191.” ibaresi mevcuttur ki buradaki H. 1191 tarihi, M. 1778 tarihine tekâbül etmektedir. Bu kırâat kaydının hemen yanında ise “Çok lā-vezn (?) yalan. ‘Ömer Ağa” ibaresi mevcuttur. Bu ibarelerin altında ise “sene 1187” tarihi bulunmakta ve okuyamadığımız bir başka ibare daha yer almaktadır. Bu tarih de M. 1774 tarihine işaret etmektedir. Bu tarihin hemen altında ise ikinci kırâat kaydı mevcuttur. Burada ise “Biñ iki yüz elli sekiz senesi mäh-ı Muḥarremü’l-ḥarāmīñ ğurresinde Enderūn-ı Hümāyūn-ı meymenet-makrūn ḥademelerinden Ḥāfiṣ Muḥammed Münīb Efendi kırâat eylemişdür. Fī 25 Muḥarrem sene (1)258.” ifadeleri mevcuttur. 2a ve 200a’daki hatla buradaki hat aynıdır. Bu kayıttaki hicrî 25 Muharrem 1258 tarihi, Milādî 8 Mart 1842’ye tekâbül etmektedir. 507b numaralı sayfanın sağ tarafında da tamamlanmamış, silinmeye çalışılmış -muhtemelen- bir kırâat kaydı mevcuttur. Burada “Bu kitāb, ḥāne-i hümāyunda 1191” ibaresi mevcuttur ki bu tarih M. 1778 tarihine işaret etmektedir. 617a numaralı sayfanın sol tarafında ise tarihi mevcut olmayan bir kırâat kaydı mevcuttur ve bu kırâat kaydı şu şekildedir: “İşbu kitābı ḥarem-i hümāyunda Dilber nām bir nigār yigirmi günde kırâat eylemişdür ve niḥāyet kitāba merākıldur. Çok tevārīḥler okumışdur. Lākin ‘Anter-nāme pek zevkine gitmişdür.” Bir önceki eksik kırâat kaydında geçen H. 1191 tarihi muhtemelen bu kırâat kaydına aittir. Son varağın arka yüzü 695b’de de silik bir kırâat kaydı mevcuttur. Bu kırâat kaydı şu şekildedir: “Eşeri biñ iki yüz altmış bir senesi mäh-ı Şaferü’l-hayrın ibtidāsından bed° idüp iki yüz altmış iki senesiniñ ibtidāsına kadar teberdārān-ı ḥāşşadan muḥrec ḥazīne-i hümāyūn kethūdāsı Muḥammed Şādıḳ Efendi'nin ser-teberdārı İsmā‘īl Ağa kırâat itmişdür. Fī 27 Muḥarrem sene (1)262.” Buradaki Hicri 27 Muharrem 1292 tarihi, Miladi 25 Ocak 1846’ya tekâbül etmektedir. Ayrıca 695a sayfasının sol üst köşesinde “kāğıd ‘adedi 683” notu düşülmüştür.

Eser, “El-ḥāşıl Melik Nu‘mān gelmedin temām taḥtında muḥarrer olup cemī‘e ‘ālem pādişāhlığın teslīm itdi. Temmü’l-cildi’ş-şānī min Kıṣṣati ‘Anter el-‘Absī.” cümleleri ile son bulmaktadır.

4.3 A.3114

Kıssa-i Anter'in 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed'in emriyle tercüme ettirilmiş üç ciltlik takımının ikinci cildinin sondan eksik bir istinsah nüshasıdır.

Eser, "Rāwī eydür: Melik Nu'mān'uñ ḥalāşı, Heccār'ıla 'Urve bin el-Verd elinden oldı." cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 365x250 mm. ölçülerinde, 433 varak, 23 satır, aharlı kâğıt, nesih hatla ve tamamı hareketli biçimde, ilk ve üçüncü cilde nazaran daha sık şekilde yazılmıştır. Miklepli şemseli vişneçürüğü rengi deri cildi vardır. Eser TSMK TYK'de (Karatay, 1961, s. 297) 413 varak olarak ve kahverengi deri ciltli olarak kayıtlıdır. Her iki bilgiye de ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. Bu ciltte üç farklı numaralandırma sistemi kullanılmıştır. Birincisi; her sayfanın ilk satırının üstünde, ortada; 40a numaralı varağa kadar mürekkepli kalemle, 40a numaralı varaktan sonra muhtemelen kurşun kalemle Arap rakamları ile yapılmış numaralandırma. Bu numaralandırmada 40a varağına "80" yazılması gerekirken mürekkepli kalemle "81" yazılmış daha sonra üzerine kurşun kalemle "80" rakamı eklenmiştir ve devam eden sayfalar kurşun kalemle yazılan "80" sayısı takip edilerek devam ettirilmiştir. 433b numaralı sayfada "868" sayısı bu numaralandırma bitmiştir. İkinci numaralandırma ise mürekkepli kalemle, her varağın sadece ön yüzüne, sol üst tarafına yazılmış Arap harfli rakamlardan oluşan numaralandırma. 2a numaralı sayfada "2" sayısı ile başlayıp çift sayılarla devam etmekte ve 51a numaralı sayfada "100" sayısı ile bitmektedir. Üçüncü numaralandırma ise günümüz sayıları ile yapılmış olup -1b varağı hariç- her varağın ön yüzünde sol üst köşesine kurşun kalemle yazılmıştır. 1b varağında "1" sayısı ile başlayan bu numaralandırma 265a numaralı sayfada inkitâya uğramıştır. Bahsi geçen sayfaya "265" yazılması gerekirken "245" yazılmış ve numaralandırma, yanlış yazılan bu sayı takip edilerek devam ettirilmiş, 433a numaralı sayfada "413" sayısı ile sonlandırılmıştır. Muhtemelen Fehmi Edhem Karatay'ın -H.1145'te de olduğu gibi- dikkate aldığı varak sayısı bu numaralandırmaya aittir. Fakat bir başka kalem tarafından bu hata fark edilmiş ve 265a numaralı sayfadan itibaren yanlış yazılmış bütün sayıların üzeri çizilip altına doğrusu yazılmıştır ve bu numaralandırma 433a numaralı sayfada "433" sayısı ile sonlandırılmıştır.

A.3114'ün 1a numaralı sayfası, cilt hasar gördüğü için yapılan tamir sırasında üzerine gelen farklı bir parça tarafından kapanmıştır. 1b numaralı sayfanın dördüncü satırının ortasına dikkatli bir şekilde bakıldığında bir padişah tuğrasına benzer iz görülmektedir. Bu da eserin -varsa- başlığını ve diğer bilgilerini edinmemizi zorlaştırmaktadır. Eserde serlevha bulunmadığı için görünürde bu eserin kaçınıcı cilt olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. A.3114 arşiv numaralı cildin baş kısmı, H.1145 arşiv numaralı birinci cildin sonundaki hikâyenin devamı niteliğindedir. Hem bu tespit hem de Tarama Sözlüğü'nde geçen bilginin tercümenin ikinci cildi olduğu yönünde olması, A.3114 arşiv numaralı cildin Kıssa-i Anter tercümesinin (sondan eksik) ikinci cildi olduğu bilgisine bizi ulaştırmaktadır.

1b numaralı sayfanın arkasında bulunan turuncu zeminde bazı bilgilere rastlanmaktadır. Zeminin sağ üst tarafında muhtemelen kurşun kalemle ve Arap rakamları ile alt alta yazılmış sayılar ve ifadeler mevcuttur. Sayıların sol tarafında "x" işareti mevcuttur. Bu ibarelerin bazıları siliktir. Okuyabildiklerimiz şunlardır: "38, 226, x 232, x 238, x 2(26?), 345". Bu rakamların sol tarafında eserin Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kitaplığı'nda 3114 sayılı arşiv numarasıyla kayıtlı olduğunu belirten mühür mevcuttur. Turuncu zeminin sol orta kısmında muhtemelen

kurşun kalemle yazılmış “V/413” ibaresi mevcuttur ki üstte belirttiğimiz yanlış numaralandırmaya ait bir toplam varak bilgisidir. Bu yazının sağ tarafında ise mor mürekkeple ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış “Tārīḫ-i Türkī, 49/3114” ibaresi mevcuttur ki “3114” rakamı, eserin bugünkü arşiv numarasına işaret etmektedir. Sol alt köşede ise yine muhtemelen kurşun kalemle Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bazı kelimeler ve sayılar mevcuttur. Silik olduğu için net görülmemektedir. Okuyabildiğimiz ibareler şunlardır: “386, 425”. Bu cildin tamamı reddâdelidir.

H.1145 birinci cildin ve H.1147 üçüncü cildin aksine bu cildin sonunda II. Bâyezîd’e ait mühür bulunmamaktadır. 1a numaralı zahriyye kapalı olduğu için, 1b numaralı sayfada görülen tuğra izinin hangi padişaha ait olduğunu belirtmek mümkün değildir. Photoshop programı aracılığı ile yaptığımız inceleme neticesinde bu iz boyut olarak üç ciltte var olan mühürlere III. Ahmed’in mührüne daha yakındır. Lâkin III. Ahmed’in mührüne, var olduğu ciltlerin düzenli olarak 3. varaklarında rastlamış⁹ olmamız bu bilgiye de ihtiyatlı yaklaşmayı gerektirmektedir. 2a numaralı sayfanın üstünde kurşun kalemle yazılmış “Sene 1260’da mütâlaa idilmişdür. 25 Muḥarrem.” şeklinde bir mütâlaa kaydı mevcuttur. Buradaki Hicri 25 Muharrem 1260 tarihi, Miladi 15 Şubat 1844’de tekâbül etmektedir. Yine aynı sayfanın üçüncü satırının hizasında sol tarafta kurşun kalemle yazılmış bazı ibareler bulunmaktadır. Bu ibareler “ḥ/4” ve “ḳ/262” şeklindedir. 212a numaralı sayfanın sol kenarında da “Bu kitâbı Muḥammed Tevfîḳ Ağabeg iki yüz altmış senesi mütâlaa eylemişdür efendüm. Enderün-ı Hümâyün. 1260.” şeklinde geçen mütâlaa kaydı mevcuttur ki 2a numaralı sayfadaki mütâlaa kaydıyla aynı tarihlidir. Bu iki tarih de M. 1845’e işaret etmektedir. 163b numaralı sayfanın sağ tarafında ise şöyle bir ibare bulunmaktadır: “Eger bu la’ni her kim la’ne itsün her nerede görürse la’ne Zü’l-hımâr’a. Tevfîḳ Ağâ”. Bu ifadeler, okuyucu Tevfîḳ Ağâ’nın hikâyenin kahramanlarından Zü’l-hımâr için yaptığı yorumudur. 345a numaralı sayfanın sol alt köşesinde ise şöyle bir beyit bulunmaktadır:

“Rızâsın iste Mevlâ’nuñ disünler şaḥa¹⁰ ḥoş¹¹ geldün¹²

Cihân bâğını mülk i[t]dün¹³ niçün dīvâna boş geldün¹⁴”

Kıssa-i Anter’in 2. cildinin istinsah nüshası olan A.3114 arşiv numaralı eser Tarama Sözlüğü’ne kaynaklık etmiştir. Eserin adı Tarama Sözlüğü’nde “Antername” olarak geçmektedir. Tarama Sözlüğü’nde hakkındaki bilgiler şu şekildedir:

VII. yüzyılda yaşayan ünlü Arap şair ve kahramanlarından Anter bin Şeddat’ın sonsuz aşk macerasını ve bazı Arap kabilelerine ve İran ve Rum ordularına karşı yaptığı başarılı çetin savaşları anlatan Arapça eserin çevirisidir. Dil ve üslûbuna göre XIV. yüzyıl bilginlerinden Erzurumlu Yusuf oğlu Mustafa Darir tarafından yapıldığı kuvvetle sanılan bu çevirinin Topkapı Sarayında Enderun Kitaplığının III Ahmed bölümünde 3114 numara ile kayıtlı bulunan 868 sayfalı ikinci cildi taranmıştır. Tariyan Kilisli Rifat Bilge’dir (Tarama Sözlüğü, 2009, s. XIII, XIV).

⁹ Bu kelime doktora tez çalışmasında sehven “rastlamamış” şeklinde yazılmıştır. Bk. Güler, M.İ. (2019). *Kıssa-i Anter (1. Cilt / H.1145) [İnceleme-Metin-Sözlük]*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 23.

¹⁰ “şana” şeklinde yazılmıştır.

¹¹ “hüş” şeklinde yazılmıştır.

¹² “geldün” şeklinde yazılmış.

¹³ “idin” şeklinde yazılmış.

¹⁴ “geldün” şeklinde yazılmış.

Tarama Sözlüğü'nde geçen bu bilgilerin bir kısmının sorgulanması gerekmektedir:

1. “Dil ve üslûbuna göre XIV. yüzyıl bilginlerinden Erzurum’lu Yusuf oğlu Mustafa Darir tarafından yapıldığı kuvvetle sanılan bu çevirinin...” şeklinde beyan edilen tespite dair düşüncelerimiz şu şekildedir: Kadı Darîr’in doğum ve vefat tarihlerine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkındaki bilinen ilk tarih M. 1377 yılında Mısır’a gittiği şeklindedir. Bilinen son tarih ise “Yüz Hadis Yüz Hikâye” adlı eserinin M. 1394 olarak tahmin edilen telif tarihidir (Efendioğlu ve Sümbüllü, 2012, s. 18). Ayrıca Kadı Darîr, siyerini yazarken yani 1388 senesinde yaşının hayli ilerlemiş olduğunu ifade etmektedir (Erkan, 1993, s. 498). Kıssa-i Anter tercümesinin 1475 yılında başlanıp 1477 yılında bitirildiği bilgisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bilgiler ışığında Tarama Sözlüğü'nde geçen Kıssa-i Anter’in müterciminin kuvvetle sanıldığı üzere Kadı Darîr olduğunu kabul edecek olursak, Kadı Darîr’in, yaşının hayli ilerlemiş olduğu 1388 yılından sonra 89 yıl daha yaşamış olması gerekmektedir ki bu mümkün gözükmemektedir.

2. Tarama Sözlüğü'nde A.3114 arşiv numaralı cilt için “ ... 868 sahifeli ikinci cildi taranmıştır” bilgisi verilmiştir. Yaptığımız incelemede daha önce de belirttiğimiz üzere eserin tercümenin kaçınıcı cildi olduğu bilgisine dair cildin herhangi bir yerinde yazılı bir bilgi bulunmamaktadır. Lâkin 1b numaralı varağın tamir sırasında kapanan arka yüzünde, yani 1a numaralı sayfada eserin isminin ve kaçınıcı cilt olduğunun bilgisinin yazılı olması muhtemeldir. Tarama Sözlüğü'ndeki bu bilgi ve tespitlerimiz ışığında şu ihtimal ortaya çıkmaktadır: Eğer Kilisli Rifat Bilge’nin H.1145 arşiv numaralı birinci cildi incelemediğini kabul edecek olursak tespitlerimiz doğrultusunda A.3114 arşiv numaralı bu ciltte kuvvetle muhtemel bir zahriyye mevcuttur. Bu zahriyye, eseri tarayan Kilisli Rifat Bilge tarafından görülmüştür ve zahriyyedeki başlık sayesinde bu cildin, tercümenin ikinci cildi (istinsah nüsha) olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

3. Fehmi Edhem Karatay’ın hazırlamış olduğu TSMK TYK’de (Karatay, 1961, s. 297) A.3114 arşiv numaralı eser hakkında, “aynı eserin 8. cildi” şeklinde bir bilgi verilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi eser konu bütünlüğü itibariyle Kıssa-i Anter’in ikinci cildinin istinsah nüshasıdır. Ayrıca eserin sekizinci veya bir başka sıradaki cilt olduğunu gösteren yazılı bir bilgi de ciltte mevcut değildir. Bu yüzden Fehmi Edhem Karatay’ın verdiği bu bilgi de isabetli değildir.

A.3114 arşiv numaralı ciltle alakalı son tespitimiz de cildin 3 ciltlik tercümede kayıp olan ikinci cildin istinsah nüshası olduğu yönündedir. Sebeplerimiz ise şunlardır:

1. A.3114’ün ön ve arka kapağındaki şemse, içerisindeki desenler itibariyle H.1145 ve H.1147 ile aynı olsa da boyut olarak daha küçüktür.

2. H.1145 ve H.1147’nin sertâbında ve miklepte ortak olarak bulunan cedveller, A.3114’te mevcut değildir.

3. H.1145 ve H.1147’nin ön ve arka kapaklarındaki köşebendler aynı boyut ve küçüklükte iken A.3114’teki köşebendlerin boyutları birbirleriyle tutarsızdır.

4. H.1145 ve H.1147’nin 1b numaralı sayfalarının başında büyük harflerle ve sülüs hatla yazılmış besmele-i şerîf A.3114’te mevcut değildir.

5. H.1145 ve H.1147’nin 1a numaralı zahriyye bölümünde yazılı olan II. Bâyezîd’e ait eser başlığı ve mühür -hemen hemen aynı konumda- görülürken, A.3114’de böyle bir iz mevcut

değildir. Sadece -daha önce de belirttiğimiz üzere- 1b numaralı sayfanın dördüncü satırında, 1a numaralı sayfaya basılmış ve kime ait olduğu belli olmayan bir mühür izi bulunmaktadır.

6. Bu cildin istinsah nüsha olduğuna dair en belirgin göstergelerden biri de H.1145 ve H.1147'nin sonlarında II. Bâyezîd'e ait mühür mevcutken, A.3114'te böyle bir mührün mevcut olmamasıdır.

7. Bir diğer belirgin gösterge ise eserde bulunan “mütâlaa kaydı”dır. İslam Ansiklopedisi'ndeki “Yazma” maddesinde mütâlaa kaydı ile alakalı şu bilgi mevcuttur: “... eseri okuyan kişinin koyduğu kayıtlardır. Bazı durumlarda bu kişi konunun uzmanıdır ve gördüğü eksikleri ya da yanlışları düzeltir. Böylece eseri okuyan uzman kişinin mütalaaları ve tashihleri metnin doğruluğu için bir belge niteliği kazanır” (Bilgin, 2013, s. 373). Bu bilgi de göstermektedir ki “mütâlaa kaydı”, mütâlaaya yani incelemeye ihtiyaç duyulan eserlerde görülmektedir. İstinsah nüshaları da mütâlaaya muhtaç eserler olarak görmek mümkündür.

8. H.1145 ve H.1147 arşiv numaralı eserlerde III. Ahmed'in mühür olmasına rağmen eser III. Ahmed Kütüphanesi'nde değil Hazine Koğuşu'ndadır. A.3114'te ise -1a numaralı sayfada görülen mühür izini dikkate almazsak- herhangi bir mühür mevcut değildir ve eser III. Ahmed Kütüphanesi bölümündedir.

9. Bu cildin istinsah nüsha olduğuna dair en kuvvetli işaret ise, bu cildin son kısmı ile H.1147 arşiv numaralı üçüncü cildin baş kısmında geçen konu arasında kopukluk olmasıdır. A.3113 ile A.3114 arasında yapılan karşılaştırma neticesinde, A.3114'ün bittiği yerin A.3113 arşiv numaralı ciltte 641a numaralı sayfanın birinci satırına denk geldiği tespit edilmiştir.¹⁵

Bu cilt, “Gice karañulık olıcağ, Şeybüb şalığ virdügi yola revân oldılar ve nişânların gözedi gözedi gitdiler.” cümlesi ile son bulmaktadır.¹⁶

4.4 H.1147

Kıssa-i Anter'in 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed'in emriyle tercüme ettirilmiş üç ciltlik takımının üçüncü cildir.

Eser, “Bismi'llâhi'r-raḥmānir-raḥīm. Rāvī eydür: Vaqtī kim Melik Nu'mān geldi, Hüzāvend'ün dīvānına varup hıżmet itdi.” cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 340x240 mm. ölçülerinde, 614 varak, aharlı kâğıt, harekeli nesihle 150 mm. uzunluğunda, 23 satır ve tamamı harekeli yazılmıştır. Miklepli ve şemseli kahverengi deri cildi vardır. Eser kısmen reddâdelidir. İncelendiğinde birden fazla hattat tarafından yazıldığı görülmektedir. Yani H.1145'te de açıklandığı üzere eser, mütercim diktesi veya mütercim müsveddesinin temize çekilmiş halidir. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı sayfasında H.1147 arşiv numaralı eserin cildinin siyah renkli olduğu bilgisi mevcuttur (Kıssa-i Anter b.

¹⁵ A.3113 arşiv numaralı ikinci cilt 696 varaktır.

¹⁶ İkinci cildin son kısmı, daha önce de belirttiğimiz üzere A.3113 arşiv numaralı eserde mevcuttur. Burada da ikinci cilt “Rāvī eydür: Kisrī oğlı Hüdāvend kerīmü'n-nefs idi. Bahâdur kişileri ve faşih kişileri gâyet severdi ve atası kendüden sonra mülkünü buña vaşiyet itdügi sebebiyle çok a'vân ve enşârı var idi. Fî'l-cümle cemî'e âlem bunı severdi. Çünkü tahtı geçdi, cemî'e memleketinün âlimleri ve uluları katına geldiler. “Taht mübârek olsun!” diyüp başına tâc ve hil'at geyürdiler. Cemî'e Horāsân vilâyetinün begleri tapuya geldiler. Her taraftan Arab dağı katına cemî'e olup bu dağı açup dürlü dürlü ziyâfetler idüp bî-nihâyet bahşişler itdi ve atası zamânından leşkerini ziyâde itdi. El-hâşıl Melik Nu'mān gelmedin temâm tahtında muḳarrer olup cemî'e âlem pâdişâhlığın teslîm itdi. Temmü'l-cildi's-şânî min Kışşati 'Anter el-'Absî.” cümleleri ile son bulmaktadır.

Şeddâd el-Absî - Arşiv No: H.1147). Bu bilgi yanlıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere cilt rengi kahverengidir.

Eserin başında 1, sonunda ise 2 vikâye varağı mevcuttur. Baş taraftaki vikâye varağının ön yüzü boştur. Arka yüzünde silik bir şekilde “Y[eri]=1147” ibaresi bulunmaktadır¹⁷ ki eserin bugünkü arşiv numarası ile aynıdır. Bu ibarenin altında ise -bir öncekine göre daha belirgin olmakla birlikte- bir çizgi ve aşağısında Arap rakamları ile “1038” sayısı mevcuttur. Bu sayı, H.1145 arşiv numaralı birinci cildin ön tarafındaki vikâye varağında yazılı olan “1036” numarası ile karşılaştırıldığında ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Bu sayılar, şu an zamanını tespit edemediğimiz bir vakte ait arşiv numaralarıdır. “1038” sayısının altında ise -H.1145’teki ön kısım vikâye varağında olduğu gibi- mor mürekkeple yazılmış “233/36402” sayıları ve kırmızı çerçevesi, içerisinde “Topkapı Sarayı Tahriir Komisyonu” yazılı¹⁸ bir mühür bulunmaktadır. Bu numaralandırma, muhtemelen Topkapı Sarayı Tahriir Komisyonu çalışmaları sırasında yazılmıştır. Zahriyyenin sol alt köşesinde -H.1145’teki konumla aynı- II. Bâyezîd’e ait mühür bulunmaktadır. Aynı mühür 614b numaralı son sayfanın sonunda da mevcuttur. 3a numaralı sayfanın sol üst köşesinde de III. Ahmed’in mührü bulunmaktadır. Ayrıca yine zahriyyenin ortasında kırmızı mürekkeple ve sülüs hatla eserin ismi ve üçüncü cilt olduğunu belirten “El-mücelledü’s-şâlişü min Kışşati ‘Anter bin Şeddâd bin Kırad el-‘Absî” başlığı bulunmaktadır. Bu başlığın üstünde ise H.1145’te olduğu gibi II. Bâyezîd tarafından siyah mürekkeple yazılmış ayrı bir başlık bulunmaktadır. Bu başlıktaki ifade ise şöyledir: “El-mücelledü’s-şâliş vehüve’l-aħîr min Kitâbi Fâhir fî-Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârîh”. Bu sayfanın sağ alt köşesinde ise “hazine” yazılı bir damga ve altında eserin Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koğuşu’nda 1147 arşiv numarası ile kayıtlı olduğunu belirten bir damga mevcuttur.

H.1147 arşiv numaralı Kıssa-i Anter’in 3. cildi, 1b numaralı sayfada besmele ile başlamaktadır. 34a numaralı sayfada sahh kaydı düşülerek yazılmış bir Arapça şiir mevcuttur ki yazı metnin hattıyla aynıdır. 83a, 166a, 224a ve 241a numaralı sayfalarda da sahh kaydı mevcuttur. Bu tarz eklemeler aynı kalemde çıkmış şekilde başka sayfalarda da mevcuttur. Bu eklemelerde çoğunlukla “sahh” ifadesi mevcut değildir. Yani bu sahh kayıtları -hattın aynı olduğundan da hareketle- cildi yazan kişiye/kişilere aittir.

Son cilt, “Rıdvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘îne. Allāhümme’c’alnā min zümretihim v’ehşurnā me‘a ‘ibādike’s-şâlihiine ve’l-ħamdü lillāhi rabbi’l-‘ālemîn.” cümleleri ile son bulmaktadır.

4.5 H.1148

Kıssa-i Anter’in 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed’in emriyle tercüme ettirilmiş üç ciltlik takımının üçüncü cildinin istinsah nüshasıdır.

“Rāvī eydür: Vaqtī kim Melik Nu‘mān geldi, Ĥüdāvend’iñ dīvānına varup ĥizmet itdi.” cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 340x225 mm. ölçülerinde, 587 varak, 21 satır, aharlı kâğıt, nesih hatla ve harekesiz yazılmıştır. Şemseli kahverengi deri cildi vardır. Eser TSMK TYK’de (Karatay, 1961,

¹⁷ “=” işareti ve 1117 sayısının ilk iki hanesi görünmemektedir. Bu eklemeler, H.1145 arşiv numaralı birinci cildin ön tarafındaki vikâye yaprağında yazılı olan “Y[eri]=1145” ibaresinden hareketle eklenmiştir. Kuvvetle muhtemel her iki numaralandırma da eserin yer numarasına işaret etmektedir.

¹⁸ Mührün içindeki “Topkapı Sarayı” ibaresi -ilk iki heceye ait izler hariç- gözükmemektedir. H.1145’deki aynı mühürden hareketle bu kısım tarafımızca eklenmiştir.

s. 297) 330x225 mm. boyutlarında, 588 varak ve siyah deri ciltli olarak kayıtlıdır. Buradaki üç bilgi de yanlıştır. Eser 340x225 mm. boyutlarındadır ve 587 varaktan oluşmaktadır. Ayrıca deri rengi de kahverengidir.

Eser incelendiği zaman, birden fazla müstensih tarafından yazıldığı görülmektedir. Eserin tamamı reddâdelidir. Cildin ön kısmında -zahriyyeden sonra- ve arka kısmında ikişer vikâye varağı mevcuttur.

Eserde iki farklı numaralandırma mevcuttur. İkisi de günümüz rakamları ile ve her varağın ön yüzüne, sol üst köşeye yazılarak yapılmıştır. İlki 1a numaralı sayfada “1” sayısı ile başlayıp 587a numaralı sayfada “588” sayısı ile bitmiştir. Bu numaralandırmanın seyri şu şekildedir: 1a numaralı sayfadan 44a numaralı sayfaya kadar yapılan numaralandırmaya başka bir kalem tarafından üzerleri çizilerek her sayfada çizilen sayının bir fazlası yazılmıştır. Bunun sebebi de eserin 1a numaralı sayfadan değil ön kısımdaki vikâye varağından itibaren sayılmasıdır. Bu ilk numaralandırmayı yapan kişi de 45a numaralı varaktan sonra vikâye varağını birinci varak olarak esas almış ve numaralandırmasını buna göre devam ettirmiştir ve numaralandırma, 587a numaralı sayfada “588” sayısı ile son bulmuştur. Fehmi Edhem Karatay da muhtemelen bu numaralandırmayı esas almıştır. İkinci numaralandırma ise ilk numaralandırmanın hatasını düzeltme mahiyetindedir. Bu numaralandırma, yukarıda da belirttiğimiz üzere vikâye varağındaki “1” sayısı ile başlayıp 44a numaralı sayfada “45” sayısı ile son bulmuştur. Eserin zahriyyesinde şu bilgiler yer almaktadır: Sayfanın en üstünde ortaya yazılmış “Anter-nâme” başlığı mevcuttur. Bu başlığın altında ise çerçeve içerisine alınmış “El-cildi âhir min Kıssa-i Anter” başlığı mevcuttur. Bu başlığın altında ise daha büyük harflerle yazılmış “Şehrâzâde Sulţân Bâyezîd” ibaresi mevcuttur. Cengiz Aydın (1988, s. 66), bu ibarenin bir temellük kaydı olduğunu ve muhtemelen Kânûnî Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzâde Bâyezîd’e ait olduğunu belirtmektedir. Bu ibarenin altında silik bir vaziyette Arap rakamları ile yazılmış “1039” sayısı mevcuttur ki bu sayı, H.1145’deki “1036”, H.1146’daki “1037” ve H.1147’deki “1038” sayıları gibi şu an zamanını tespit edemediğimiz bir vakte ait arşiv numaralarıdır. Bu numaranın altında ise mor mürekkeple yazılmış “233/36403” sayıları ve Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu’nun mührü mevcuttur. Sayfanın en altında sağ köşede ise “hazine” yazılı bir mühür ve altında eserin Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koğuşu’nda 1148 arşiv numarası ile kayıtlı olduğunu belirten mühür bulunmaktadır. Aynı mühür 1a sayfasında da, sayfanın altında mevcuttur. 3a numaralı sayfanın sol üst köşesinde ise III. Ahmed’e ait mühür mevcuttur. Eserin 587. varağı ve ardından gelen iki vikâye varağı aynı yerden yırtılmıştır.

Eser, “Rıdvānu’llāhi ʿaleyhim ecmaʿīne. Allāhümme’cʿalnā min zümretihim v’ehşurnā meʿa ibādike’ş-şālihīne ve’l-ḥamdü lillāhi rabbi’l-ʿālemīn.” cümleleri ile son bulmaktadır.

4.6 K.889

Kıssa-i Anter’in yedi ciltlik takımının birinci cildir.

Eser, “Anter bin Şeddād’uñ hikâyetlerinden evvel cildi, Arab’uñ aşlını ve İbrāhīm peygâberden soñra, şalavātu’llāhi ʿaleyhi, ne vechile her birisi bölük bölük kabîleler oldılar ve İsmâ’îl’uñ dañı baʿzı hikâyeti ve Arab anuñ neslinden nice tevālüd ve tenāsül bulup artduğunu ve Şām ve Hicâz diyârını tutduğunu ve Anter’uñ doğup büyüdüğünü ve evvel hünnerleri zâhir olduğunu ve dañı bundan gayrı bahâdurlaruñ kışşaların beyân ider.” cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 255x172 mm. ölçülerinde, 317 varak, 17 satır, aharlı kâğıt, nesih hatla ve harekeli yazılmıştır. Vişneçürüğü deri cildi vardır. Baştan (1b numaralı sayfadan sonra) ve sondan eksiktir. Eser TSMK TYK'de (Karatay, 1961, s. 297) miklepli olarak kayıtlıdır. Eser incelendiğinde arka kapağa bağlı bir miklebin olmadığı tespit edilmiştir. Lâkin arka kapaktaki tamirat için eklenmiş deri parçasının kesik kısımları, bu cildin önceden bir sertâb ve miklebe sahip olduğu bilgisine bizleri götürmektedir. Eser -kuvvetle muhtemel- tamamen reddâdelidir. Bazı sayfalardaki reddâdelerin muhtemelen ciltleme esnasında yarısı veya tamamı kaybolmuştur. Eserin ön ve arkasında birer adet vikâye varağı mevcuttur. Ön kısımdaki vikâye varağının ön yüzünde sağ alt köşede kurşun kalemle yazılmış “889” sayısı ve Hazine Koğuşu’na ait Topkapı Sarayı Müzesi mührü bulunmaktadır. Bu mührde “H” harfinin üzeri çizilmiştir. Aynı mühür, zahriyyenin sağ alt köşesinde, üzerinde “koğuş” yazılı mührün altında da mevcuttur. Burada da “H” harfinin üzeri çizilmiştir. Vikâye varağının arka yüzünde bazı mühür izleri mevcuttur. Lâkin mühürler silik olduğu için okunamamaktadır. Zahriyyede sırası ile şu bilgiler yer almaktadır: Sayfanın en üstünde II. Bâyezîd’in el yazısı ile yazılmış “El-mücelledü’l-evvelü min Kitâbi Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârih” başlığı mevcuttur. II. Bâyezîd kütüphanesi kataloğunun 92a numaralı varağında (Defter-i Kütüb, 1502, s. 92) üç ciltlik Kıssa-i Anter tercümesinin haricinde “Kitâbü Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârih fi-sebi mücelledât” ibaresiyle 7 ciltlik başka bir tercümenin daha varlığından söz edilmektedir. II. Bâyezîd’in yazdığı “El-mücelledü’l-evvelü min Kitâbi Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârih” başlığı ile katalogda “Kitâbü Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârih fi-sebi mücelledât” şeklinde geçen başlık karşılaştırıldığında aradaki ortaklık görülecektir. Sayfanın sol alt köşesindeki II. Bâyezîd’e ait mühürle bu bilgi birleştirildiği zaman, bu cilde Fatih’in kütüphanesindeki 7 ciltlik tercümenin (kuvvetle muhtemel üç ciltlik tercümenin istinsah nüshası) 1. cildi dememiz mümkündür. Zahriyyedeki bu başlığın altında sağ tarafta bir kırâat kaydı mevcuttur. Kayıtta, “Biñ iki yüz elli yedi senesi mâh-ı Muḥarremü’l-ḥarâmîñ on üçüncü günü Hâfız Münîb Efendi kırâat eylemişdür. Fî 13 Muḥarrem sene (1)258.” ibaresi mevcuttur ki Hicri 13 Muḥarrem 1258 tarihi, Miladi 24 Şubat 1842 tarihine tekâbül etmektedir. Bu kaydın hemen sol tarafında içerisinde “Vaḫf-ı ḥâne-i ḥazîne-i ḥümâyün” yazılı mühür bulunmaktadır. Mühürdeki tarih kısmı silik olduğu için görülmemektedir. Aynı mühür K.890’da da mevcuttur ve orada tarih bellidir: H. 1135 / M. 1723. Bu kırâat kaydı ve mührün altında sağ tarafta bir başka kırâat kaydı daha mevcuttur. Kayıtta “Ḥazînde ḥâfız Bekir Efendi ... kırâat itmişdür. Sene 1196.” ibaresi mevcuttur ki H. 1196 tarihi, M. 1782 yılına tekâbül etmektedir. Bu kaydın solunda bir başka kırâat kaydı daha mevcuttur. Bu kayıtta da “Biñ iki yüz elli sekiz senesinde Enderün-ı Ḥümâyün ḥademelerinden Anbârcı-zâde Ahmed Rifâat Efendi kırâat itmişdür.” ibaresi ve hemen bitişiğinde içerisinde “Ahmed 250” yazan, iki tarafında altta içiçe geçip fiyonk olmuş buğday başakları olan bir mühür mevcuttur ki muhtemelen Anbarcızâde Ahmed Rifâat’a aittir. Kayıttaki H. 1258 tarihi, M. 1843’e tekâbül etmektedir. Bu iki kırâat kaydının altında bir kısmı silik olan ve okuyamadığımız bir bölüm bulunmaktadır. Sayfanın alt kısmında Topkapı Sarayı mührünün üzerinde Arap rakamları ile ve kurşun kalemle yazılmış “236/23648” sayıları mevcuttur. Bir önceki ciltlerde Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu’nun yazmış olabileceğini düşündüğümüz sayılara benzemektedir. Topkapı Sarayı mührünün hemen solunda ise yine Arap rakamları ile ve kurşun kalemle yazılmış “244” sayısı mevcuttur. Bu sayıların sol tarafında ise “yapraq/317” ibaresi mevcuttur ki toplam varak sayısına işaret etmektedir. Ayrıca bu sayının altında kime ait olduğu belli olmayan bir mühür mevcuttur. Sayfanın sol alt köşesinde ise daha önce de belirttiğimiz üzere II. Bâyezîd’in mührü bulunmaktadır.

92a numaralı sayfanın sonundaki “Bunda ‘Anter kışşasınũ evvel cildi temām oldu. Cild-i şānīye geçdi.” ifadesi bulunmakta ve 93b numaralı sayfa “İkinci cild ‘Anter bin Şeddād’ũn kışşalarından ‘Able ile muşāḥabet idüp söyleşdügin ve anasıyla kelimāt itdügin ve ol Melik Zühēyr virdügi ‘anberīneyi aña virdügin ve binüp Şeddād’ũn ve kardaşlarınıũ ardınca gitdügin ve Şeddād, Kays bin Debyān-ı Hārişī’nũn ardına düşdügin māl-ı gānīmeti elinden almağičün, bu nesneleri beyān ider.” cümlesi ile başlamaktadır. 170a numaralı sayfanın sonunda da benzer durum söz konusudur ve sayfanın sonunda “Temmetü’l-mücelledi’s-şānī min Kışşati ‘Anter bin Şeddād el-‘Absī” cümlesi bulunmaktadır. 171a numaralı sayfa ise “Üçüncü cild ‘Anter bin Şeddād’ũn ve ‘Able’nũn¹⁹ kışşalarından ‘Urve’yile uğraşup başduğunu ve esīr itdüğünü ve Melik Munzir’ũn elinde kendü esīr olduğun Kisri’ye²⁰ varup anũn katında muḳarreb olduğunu ve Kisri’nũn aña in‘āmını ve iḥsānını beyān ider.” cümlesi ile başlamaktadır. 242b numaralı sayfanın sonu ise “Temmü’l-cildi’s-şāliş” ibaresi ile bitmekte ve 243a numaralı sayfa “Dördüncü mücellid ‘Anter bin Şeddād’ũn kışşalarından oldur kim Melik Munzir katından bī-nihāyet māl ve ni‘met ve atlar ve develerile Benī ‘Abs²¹ tarafına gitdügin ve Vākıd’ı ve Tarikatü’z-zamān’ı depeledügin ve bundan çok veḳāyi‘in ve ser-güzeştlerin beyān ider.” cümlesi ile başlamaktadır. Bu bilgiler göstermektedir ki 1. cilt kendi içerisinde 1, 2, 3 ve 4. ciltler olmak üzere dört ayrı bölüme ayrılmıştır. H.1149 arşiv numaralı 7 ciltlik tercümenin 6. cildinin istinsah nüshasında da buna benzer bir durum mevcuttur. Bu iki tespit birleştirildiğinde, yedi ciltlik istinsah nüshanın her cildinin kendi içerisinde bölümlere ayrıldığını belirtmek mümkündür. 262a numaralı sayfanın en üstünde tâlik hatla yazılmış bir ibare bulunmaktadır. 278a numaralı sayfanın solunda ve 281b numaralı sayfanın sağında ise silindiğinden ötürü okunamayan birer metin bulunmaktadır. 275b numaralı sayfanın sağında ise bir mütālaa kaydı mevcuttur. Bu kayıta “Biñ iki yüz elli sekiz senesi ḥazāne-i hümāyũn ḥademelerinden Muhammed Münīb ... mütāla‘a eylemişdür.” cümlesi yazılıdır ki H. 1258 senesi M. 1843 tarihine tekābül etmektedir. Eserde mevcut birçok sahh kaydı bu şahsa ait olabilir. Burada geçen Muhammed Münīb Efendi ile A.3113-445a’daki kırāat kaydında geçen Hāfız Muhammed Münīb Efendi muhtemelen aynı şahıstır. 283b numaralı sayfada da bir kırāat kaydı mevcuttur. Bu kayıta “Enderũn-ı Hümāyũn ḥademelerinden Anbārcı-zāde Aḥmed Rıf‘at Efendi kırā‘at itmişdür. Cümle divīt iden, aşvat-ı ḥaḫādan imḫā iden. Fī 12 Muḫarrem sene 1258.” ifadeleri mevcuttur ki aynı kırāat kaydı zahriyyede de mevcuttur. Ne var ki burada geçen “divit etme” ve “hatalı sesleri düzeltme” ibareleri baştaki kayıta mevcut değildir. Ayrıca bu sayfanın sağ tarafında da “‘Acīb ve gāriḫ hikāyet itmişler.” cümlesi yazılmıştır. Üstteki kırāat kaydı ile aynı kalemde çıkmıştır. Eserin sonu eksiktir ve eksik olan kısım H.1145’te 253b/1’den itibaren devam etmektedir. Bu ciltteki cümleler ile H.1145 (1. cilt)’teki cümleler karşılaştırıldığında, K.889’un 1. cildin parçalara bölünerek yapılmış bir istinsah nüshası olabileceği düşünülmektedir. Bir diğēr ihtimal ise K.889’dan hareketle yedi ciltlik takımın Fatih Sultan Mehmed’in emriyle 1477 yılında tercüme edilen 3 ciltlik takımdan daha önce kaleme alınmış olabileceğidir.²² Yedi ciltlik tercümenin

¹⁹ “‘Absenũn” şeklinde yazılmış.

²⁰ “‘Kesrī” şeklinde harekelendirilmiş.

²¹ “‘Abes” şeklinde harekelendirilmiş.

²² H.1145 arşiv numaralı Fatih Sultan Mehmed’in emriyle kaleme alınan Kıssa-i Anter’in birinci cildinin Cengiz Aydın’ın (1988, s. 65-67) “Türkçenin ilk tercüme tenkidi” olarak nitelendirdiği mukaddimesinde şu bilgiler yer almaktadır: “Muḫabbaḫ nüshadan bir niçe kimseler {ki} esālīb-i ‘Arabīyyet’e ve kavā‘id-i inşāya vākıf degüllerimiş, cem’ olup bu siyer-i ‘Anter’ũn her biri bir pāresin bu fakirden öndin Türkī diline tercüme itmişler imiş ve ekşer ebyāt-ı ‘Arabī’nün zikrin ḫayy idip çok kışşaların terk itmişler imiş ve Türkī libāsa giren kışşalar daḫı bir vechile olmuş ki murād feh̄m olunmaz. Hattā ekşer yirde şöyle gördüm ki kışşa birbirine geçmez, nā-temām nā-temām kalur ve ba‘zı yirler muḫaddem mu‘aḫḫar vāki’ olur. Kışşa bī-rabḫ düşer ve tenāḫuz sözler vāki’ olur. Altı üstine muḫālif

ikinci cildinin istinsah nüshası olarak belirttiğimiz H.1146 da 5, 6 ve 7. ciltleri barındırmaktadır. Ayrıca H.1146'da da tıpkı bu ciltte olduğu gibi H.1145 ile içerik tutarlılığı mevcuttur. Ayrıca bu ciltte yer yer Türkçe şiirlere de rastlanmaktadır. Bu şiirler konu bütünlüğüyle örtüşen içeriklere sahiptir.

Eser, “Şa's daḥi sem'an ve tã'aten diyüp atasınuñ buyruḡına muṭî' oldu.” cümlesi ile son bulmaktadır.

4.7 H.1146

Bu yazma, büyük ihtimal ile Kıssa-i Anter tercümesinin yedi ciltlik takımının ikinci cildinin istinsah nüshasıdır.

Eser, “Aşma'î rivāyet ider ki Şeybüb 'Anter'üñ şi'rini ta'accüb itdi ve yaluñuz olup gurbetde olmaḡın göñlinde ziyāde eşer itdi.” cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 280x200 mm. ölçülerinde, 350 varak, 16 satır, aharlı kalın kâğıt, nesih hatla ve harekeli olarak yazılmıştır. Miklepli koyu kahverengi deri cildi vardır. Eser TSMK TYK'de (Karatay, 1961, s. 296) 349 varak ve siyah deri ciltli olarak kayıtlıdır. Bizim tespitlerimize göre eser, 350 varaktan oluşmaktadır ve deri rengi koyu kahverengidir. Eser incelendiği zaman, birden fazla hattat tarafından istinsah edildiği görülmektedir. Eserin tamamı reddâdelidir.

Cildin ön kısmında bir adet vikāye varaḡı mevcuttur. Bu varakta eserin kütüphanedeki yeri hakkında bilgi mevcuttur. İlk olarak silik bir vaziyette olan “Y[eri]=1146” ibaresi yer almaktadır ki eserin bugünkü arşiv numarası ile aynı numaradır. Altında ise Arap rakamları ile yazılı “1037” numarası mevcuttur. Bu sayının altında da mor mürekkeple yazılmış “233/36401” numaraları ve Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu'nun mührü bulunmaktadır.

H.1146'da günümüz rakamları ile yapılmış, her varaḡın ön yüzünde sol üst köşeye yazılmış iki farklı numaralandırma görmekteyiz. İlki, 1a numaralı zahriyyede “1” ile başlayıp 350a sayfasında “349” ile bitmiştir. Bu numaralandırma 12a numaralı sayfada sekteye uğramıştır. Burada ilk numaralandırmaya ait herhangi bir sayı yoktur. 13a numaralı sayfada ise bu numaralandırmaya ait “13” yazması gerekirken “12” yazılmıştır ve numaralandırma bu sayıya göre devam edip “349” ile bitmiştir. Muhtemelen Fehmi Edhem Karatay'ın esas aldığı

gelür ve künyetlerde, lakablarda ve pehlüvânlar adında ḥabṭ iderler. Bir kişi itdüḡi pehlüvânlıḡı bir kişiye daḥı isnād iderler. Bir pehlüvân bir pehlüvânıla uğraşsa öldüreni ölen diyi ta'bir iderler. Ol kiřinüñ gine ařaḡada kışşaları anılır. Pehlüvânlıḡları beyân olur. Bu cihetden kışşada muḡālefet vākî' olur ve niçe bunuñ emşāli ḡaṭālar ki lâ-yu'ad ve lâ-yuḡşādur. Bu ḡaṭāların evvel tercümede vākî' olmasına bir niçe sebep var: Bir bu ki nüşha-ı 'Arabî bir imiş ve hem saḡim imiş ve bir daḥı bu ki tercüme idenler kavāid-i naḡvden 'ārî ve esālîbi 'Arabiyet'den ve ṭuruk-ı inřādan ḡāfil imişler ve bir daḥı bu ki kışsa(y)ı minevvelihî ilā-āhirihi muṭāla'a idip altına üstine vākıf olmamışlar. Tã ki ařaḡada ne gelür bileler, yukarısın aña uyduralar, muḡālefet vākî' olmaya ve bu cümlesiyle ihtimām itmeyip iḡtiřār daḥı kařd imişler. Çok kışşayı iḡtiyārları[yi]la muḡtel ve nātemām bırakmışlar ve başdan şavup geçmişler. İşbu ḡāli görüp bu faḡir daḥı pâdiřāh-ı cihān-muṭā' uñ emriyle tevārîḡ-i 'Anter' üñ üç nüşhasın cem' itdüm ve bu üç nüşşaya temām muṭāla'a itdüm. Gereḡi gibi kıřşanuñ řaḡlîhine vākıf oldum. Bu üç nüşşada biribirinden zāyid kışşadan ebyātdan ne vākî' oldıysa bir araya cem' itdüm. Ol aşıldan vākî' olan Türki tercümenüñ bu vākıf olduḡum řaḡlîḡ kışşaya tevfiḡi [3a] mümkün olan yirleri tařlîḡ itdüm. Anuñ terk itdüḡi ebyāt-ı münāsibeyi irād itdüm. İḡlâl olan kışsa-i tetimmelerin getürdüm. İnşasında vākî' olan yaramaz üslûbları iřlāḡ itdüm. Tefviḡi mümkün olan bu vechile oldu. řol yirler ki tevfiḡi mümkün degüldi, inřā'-ı cedîd itdüm. Ol kışşaya münāsib ebyātı bitemāmihi irād itdüm ve ol ḡarāyib kışşalar ki tercüme-i ülāda 'aynı, eşeri yoḡıdı, maḡāmlı maḡāmında ebyāt-ı münāsibeyile, inřā'-ı laṭifile irād itdüm.” (TSMK, H.1145, 2b-3a). Bu bilgiler de göstermektedir ki Türkçede 1477 yılında yapılan tercümeden daha önce içerisinde birçok eksiklik olan Siretü'l-Anter tercümeleri bulunmaktadır. K.889 arşiv numaralı Kıssa-i Anter'in yedi ciltlik takımının birinci cildi üzerinde yaptığımız incelemelerde de, yukarıda alıntıladığımız H.1145'in mukaddimesinde yer alan tespitler doğrultusunda imlâ ve içerik açısından birçok eksik gözlemlenmiştir. Bu sebeple Kıssa-i Anter'in yedi ciltlik takımının 1477 yılında yapılan 3 ciltlik tercümeden daha önce yazılmış olabileceği ihtimali de ortaya çıkmaktadır.

varak sayısı bu numaralandırmaya aittir. İkinci numaralandırma ise ilk numaralandırmayı düzeltici mahiyette olup ilk numaralandırma tarafından boş bırakılmış olan 12a numaralı sayfada “12” rakamı ile başlamış ve her sayfada bir önceki numaralandırmaya ait sayıların üzerine çizik atılarak bir fazlaları yazılmıştır ve 350a sayfasında “350” sayısı ile bitmiştir. Eserde, vikâye varağının ön yüzünde en altta eserin Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koğuşu’nda 1146 arşiv numarası ile kayıtlı olduğunu belirten mühür mevcuttur. Aynı mühür, zahriyyenin altında -içinde “hazine” yazılı mühürle birlikte- mevcuttur. Zahriyyede şu başlık bulunmaktadır: “Kitâb-ı cild-i şânî ‘Anter-nâme”. Bu başlığın altında ise Arapça bazı ibareler mevcuttur. Eserin 2a numaralı sayfasında sol tarafta iki kere üst üste basıldığı için başlangıçta bakıldığında kime ait olduğu belli olmayan bir padişah mührü vardır. Photoshop programı yardımı ile yaptığımız incelemede bu mühür diğer ciltlerde daha net olan III. Ahmed’in mührü ile karşılaştırılmış ve buradaki mührün büyük ihtimal ile III. Ahmed’e ait olduğu tespit edilmiştir. 110. varak, esere bir başkası tarafından, akabinde gelen 111a’daki eksigi tamamlamak maksadı ile eklenmiştir. 95b numaralı sayfanın 11. satırında kırmızı mürekkeple yazılmış “Beşinci cild bu arada temâm oldı. Bundan aşağı cild-i sâdis gelür.” cümleleri mevcuttur. Ayrıca 167b numaralı sayfanın sonunda “Temmet bi-‘avnillâh” ibaresi ve 168a numaralı sayfanın başında “‘Anter bin Şeddâd kışşasınûñ yidinci cildi budur.” cümlesi bulunmaktadır. Yani bu cilt 5, 6 ve 7. bölümleri ihtivâ etmektedir. 350. varak metnin bitiminden itibaren kesilmiştir. Bu ciltte muhtelif yerlerde sahh kayıtları mevcuttur. Bu durum da eserin istinsah nüsha olduğunu gösteren işaretlerdendir. Bu cildin başı, H.1145 (1. cilt)’te 256b/16’ya tekâbül etmektedir. H.1145 ile yapılan kısmî karşılaştırmada cümlelerin aynı olduğu tespit edilmiştir.

Eser “Nâcâr Kisrî buyruğundan çıkmayup muîc’ olmuşlar idi. Çünkü yine aşl begleri ellerine girdi, def’î gelüp döndiler. Temmet bi-‘avnillâhi’t-tevfîk” cümleleri ile son bulmuştur.

4.8 H.1149

Kıssa-i Anter’in yedi ciltlik takımının altıncı cildinin istinsah nüshası olduğu düşünülmektedir. Baştan ve sondan eksiktir.

Eser, Arapça beyitlerle başlayıp Türkçe kısımda “‘Anter bu şi’ri Meysere'den işidicek hoş-hâtır olup Meysere'ye taşsinler eyledi.” cümlesi ile devam etmektedir.

Eser; 270x175 mm. ölçülerinde, 428 varak, 13 satır, aharlı kâğıt, nesih hatla ve harekeli yazılmıştır. Miklep ve şemseli vişne rengi deri cildi vardır. Eser TSMK TYK’de (Karatay, 1961, s. 297) 260x170 mm. olarak kayıtlıdır. Oysa bizim tespitlerimize göre eserin ölçüleri 270x175 mm.dir. Ayrıca Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı web sayfasında bu eser “330x230 mm. boyutlarında ve siyah yarım meşin ciltli” olarak kayıtlıdır (Kıssa-i Anter b. Şeddâd el-Absî - Arşiv No: H. 1149). 263a-314b arası farklı bir hattat tarafından yazılmıştır ve bu kısım hariç eser reddâdelidir.

Eserin sertâbına yapıştırılmış küçük bir kâğıtta şöyle yazmaktadır: “El-mücelledü’s-sâdis min Kitâbi Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârîh”. H.1149’un sertâbındaki bu künye, II. Bâyezîd kütüphanesi kataloğu ile karşılaştırıldığında katalogda geçen “Kitâbü Kışşati ‘Anter bi’t-Türkiyyeti fi’t-tevârîh fî-seb’i mücelledât” ibaresiyle ortaklığı görülecektir. Esere “istinsah nüsha” dememizin sebebi ise eserin sonunda “temmet” ibaresinin bulunmasına rağmen II. Bâyezîd’in mührünün olmayışıdır. 3 ciltlik tercümenin parçalarından H.1145 ve H.1147’nin başında ve sonunda; 7 ciltlik tercümenin ilk cildi olan K.889’un ise başında (sonu eksik) II. Bâyezîd’in mührü bulunmasına rağmen bu cildin temmetinden sonra II. Bâyezîd’in mührü

yoktur. Bütün bu bilgiler birleştirildiğinde nihayet bu eserin Fatih Sultan Mehmed'in kütüphanesindeki Kıssa-i Anter'e ait 7 ciltlik tercümenin 6. cildinin istinsah nüshası olduğunu belirtmek mümkün olabilir.

1a numaralı sayfada eserin yer bilgisine ait yazılar mevcuttur. Sayfanın en üstünde silik vaziyette, Arap rakamlarıyla "1040" sayısı yazılıdır. Bu sayının hemen sağ tarafında "Başladı °Anter-nāme" ibaresi mevcuttur. Sayfanın en altında sağ köşede "hazine" yazılı mühür ve altında eserin Topkapı Saray Müzesi Hazine Koğuşu'nda 1149 arşiv numarası ile kayıtlı olduğunu belirten mühür mevcuttur. Hemen sol tarafında ise mor mürekkeple "233/36404" sayıları ve altında Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu'nun mührü mevcuttur. 108b numaralı sayfanın başında kırmızı mürekkeple yazılmış "°Anter bin Şeddād kışşasınıñ yigirmi bişinci cildi bunda temām oldı. Yigirmi altıncı cilde şurū° olundu." cümleleri mevcuttur. Buradan da anlaşılmaktadır ki 6. cilt, 25 ve 26. bölümleri ihtivâ etmektedir. 428b numaralı sayfada eser bitmiş olmasına rağmen reddâde bulunmaktadır ve muhtemelen sonraki cildin ilk kelimelerine işaret etmektedir. Bu reddâdede "Çünkü Benî °Abs" kelimeleri yazılıdır. Sonda iki adet vikâye varağı mevcuttur.

Eser, "°Anter aña āferīn kıldı. Gögsini ve yüzini öpdı. Qalan serverler heb du°a ve taħsīn eyledi. Temmet bi-°avnillāh." cümleleri ile son bulmaktadır.

4.9 K.890

Kıssa-i Anter'in yedi ciltlik takımının beşinci cildinin istinsah nüshası olduğu düşünülmektedir.

Eser, "Rāvī eydür: Bu kişi sözünü temām idince °Abbās ve Hıfāf her biri at üzerine geldiler." cümlesi ile başlamaktadır.

Eser; 310x210 mm. ölçülerinde, 337 varak, 13 satır, aharlı kalın kâğıt, nesih hatla ve yer yer harekeli yazılmıştır. Serlevha müzehhep, cedveller kırmızıdır. Miklepli vişneçürüğü deri cildi vardır. Eser TSMK TYK'de (Karatay, 1961, s. 297) "aynı eserin 1. cildi" ve siyah deri ciltli olarak kayıtlıdır. Hâlbuki eser tespitlerimize göre Kıssa-i Anter'in 7 ciltlik tercümenin 5. cildinin istinsah nüshası olmalıdır. Ayrıca cildin rengi de vişneçürüğüdür.

Cildin başında 2, arkasında 3 adet olmak üzere toplam 5 adet vikâye varağı mevcuttur. Ön kısımdaki birinci vikâye varağının ön yüzünde en üst kısımda siyah mürekkeple yazılmış, okunamayan bir yazı mevcuttur. Bu yazının altında ise kırmızı mürekkeple yazılı "cild-i hāmīs" ibaresi mevcuttur. Bu ibarenin altında ise dua ile karışık, tercüme ile alakası olmayan 6 satırlık Arapça-Türkçe bir metin mevcuttur. Bu metnin altında ise siyah mürekkeple yazılmış "236/23648" sayıları ve bu sayıların altında da Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu'nun damgası mevcuttur. Bu bilgilerin altında sağ tarafta kurşun kalemle yazılmış "890" sayısı ve sol tarafta "koğuş" yazılı bir damga ve altında Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koğuşu damgası mevcuttur. Hazine Koğuşu damgasındaki "H" harfinin üzeri çizilmiş ve "890" sayısı yazılmıştır. Her iki sayı da eserin günümüz arşiv numarasına işaret etmektedir. Eserin tamamı reddâdelidir ve birden fazla hatla istinsah edilmiştir. 1a numaralı sayfada ise bir kırâat kaydı, eserle alakalı künye bilgisi ve bir mühür bulunmaktadır. Sayfanın ortasında yazılı olan bu bilgilerden ilki olan kırâat kaydı bir beyitle başlamaktadır. Bu kırâat kaydında;

"Olmayınca tā nüvişte fihrist-i taqdīrde

Maṭlab u maḫşad bulunmaz nüşha-i tedbīrde

Bu kitabı Hammâmcı Bekir Efendi ‘Anter’in dostı kırâ’at itmîşdür ve’s-selâm. Fî 26 Muḥarrem sene 1197.” ibareleri mevcuttur ki Hicri 26 Muḥarrem 1197 senesi, Miladi 1 Ocak 1783 tarihine tekâbül etmektedir. Bu kaydın altında ise eserin künyesi mevcuttur ve şu ibare yazılıdır: “El-cildü’l-ḥâmis min ‘Anter-nâme bâ-ḥaṭṭ-ı nesih, satır 13”. Bu bilginin altında ise yanyana basılmış ve içerisinde “Vaḳf-ı ḥâne-i ḥazîne-i ḥümâyün sene 1135” yazılı mühür bulunmaktadır ki H. 1135, M. 1723 yılına tekâbül etmektedir. Eserin 1b numaralı sayfasında müzehhep bir serlevha mevcuttur. Bu serlevhada da “El-cildü’l-ḥâmis min Kıṣṣati ‘Anter bin Şeddâd bin Kıṣrâd el-‘Absî” başlığı mevcuttur. 1b ve 2a’nın cedvelleri yaldızlıdır. Geri kalan sayfalardaki cedveller kırmızıdır. Ayrıca şimdiye kadarki ciltlerden farklı olarak bu ciltteki Arapça şiirler metin içerisinde çerçeveler içerisine yazılmıştır. 2a numaralı sayfanın sol üst köşesinde III. Ahmed’e ait mühür bulunmaktadır.

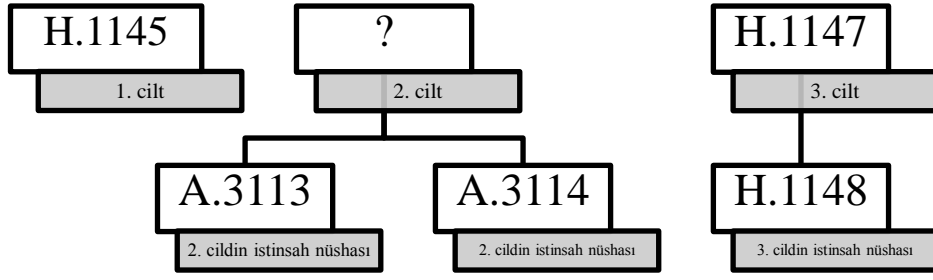
316a numaralı sayfanın sonlarına doğru kırmızı mürekkeple yazılmış şu cümle mevcuttur: “‘Anter bin Şeddâd kıṣṣasınun yigirmi üçüncü cildi bunda temâm oldu. Yigirmi dördüncü cilde şurû’ olındı.” Bu cümleden de anlaşılacağı üzere H.1149 ve K.889’da olduğu gibi bu cilt de bölümlere ayrılmıştır. Cilt, 23 ve 24. bölümleri barındırmaktadır. H.1149’da ise 25 ve 26. bölümler mevcuttur. Bu iki cilt birbirinin devamı gibi görünmektedir. 335b numaralı sayfanın sağ tarafında ise bir başka kırâat kaydı mevcuttur. Bu kayıta ise “Bu kitabı ḥazîne ḥademelerinden Muḥâşib Nuḥmân Ağa-zâde Vâhid Efendi kırâ’at eylemişdür. Lâkin işbu kitabın cild-i sâdisi olsa bundan a’lâ kitâb olmaz. Fî 15 Muḥarrem sene 1254.” ibaresi yazılıdır. Buradaki Hicri 15 Muḥarrem 1254 senesi, Miladi 10 Nisan 1838’e tekâbül etmektedir. Ayrıca bu kaydın altında, içerisinde “Es-seyyid Muṣṭafâ Vâhid 1250(?)” ismi ve tarihi yazılıdır. Eserin son sayfası olan 336b’nin sonunda bu cildin yazıldığı tarihe dair “fi’t-târîḥ sene sitte seb’în ve tis’a mi’e” ibaresi ile bilgi verilmiştir ki bu tarih, H. 976 / M. 1569 yılına tekâbül etmektedir. H.1149 arşiv numaralı 6. ciltte (istinsah nüsha) bulunan 25 ve 26. bölümler bu cildin devamı olmalıdır.

Yazma, “Beşinci cild temâm olup altıncı cilde şurû’ olındı. Fî’t-târîḥ sene sitte seb’în ve tis’a mi’e.” cümlesi ile bitmektedir.

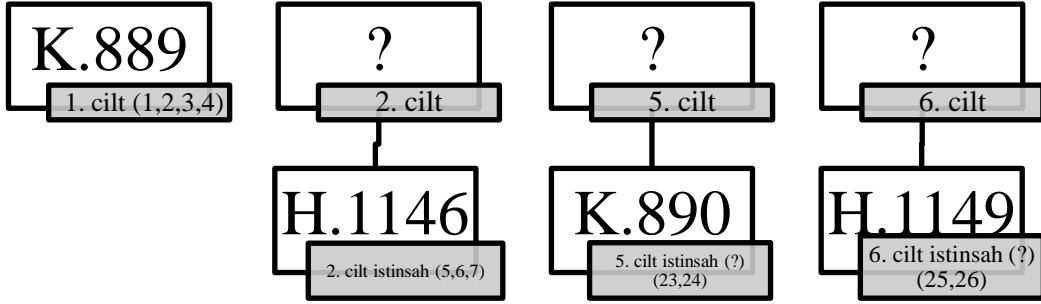
Sonuç

Arapların Herkül’ü ve en meşhur süvari şairi Anter bin Şeddâd’ın hayatı etrafında otuştırulan hikâye, Arapların Câhiliyye döneminden itibaren asırlarca dilden dile, ülkeden ülkeye dolaşmıştır. Batı dünyasında üzerinde birçok inceleme yapılmış olan Anter’in Arapça yazılmış sireti farklı dillere tercüme edilmiş, bestelere ilham olmuş, tiyatro oyunu olarak yazılıp sahnelenmiş ve sinema filmlerine konu olmuştur. Hatta Anter’in gücünden ve değerinden ilham alınarak Batı’da bazı ürünlere “Antar” adı verilmiştir (Antar (company); Thornycroft Antar). Çalışmamızın konusunu teşkil eden Fatih Sultan Mehmed’in emri ile yapılmış tercüme hakkında Türkçe olarak yapılmış yeterli çalışma bulunmamaktadır. Yalnız bu tercümenin varlığından kısa bir şekilde bahseden birkaç eser ile Cengiz Aydın’ın “Anter Hikâyesi” (1988) başlıklı yazısı tespit edilmiştir.

TSMK’de bulunan 9 farklı el yazma üzerinde yaptığımız inceleme neticesinde Fatih Sultan Mehmed’in emriyle 1477 yılında yaptırılan 3 ciltlik tercüme ile Kıssa-i Anter’in 7 ciltlik bir başta tercümesine dair iki farklı soyağacı çıkmaktadır:

Soyağacı I: Fatih Sultan Mehmed'in emriyle yapılan 3 ciltlik tercümenin soyağacı

Soyağacı II: 7 ciltlik tercümenin soyağacı

Fatih Sultan Mehmed'in emri ile tercüme edilen Kıssa-i Anter 3 cilt halinde tertip edilmiş ve tercüme 1475'te başlanıp 1477'de sona ermiştir. "Soyağacı 1"de de görüleceği üzere TSMK'de 3 ciltlik mütercim diktesi veya mütercim müsveddesinin temize çekilmiş hâli olan tercümeyle ait 1 ve 3. ciltlere ulaşılmış olup 2. cilde ulaşılamamıştır. Lâkin 2. cilde ait A.3113 ve A.3114 arşiv numaralı iki ayrı istinsah nüsha tespit edilmiştir. H.1148 arşiv numaralı el yazmasının da 3. cildin istinsah nüshası olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

3 ciltlik tercümenin istinsah nüshası veya 3 ciltlik tercümeden daha önce kaleme alınmış olabileceğini ve aslı gibi Fatih Sultan Mehmed'in kütüphanesine ait olduğunu belirttiğimiz 7 ciltlik tercümenin soyağacı da incelenecek olursa 1. cildin haricinde diğer altı cilt TSMK'de mevcut değildir. Lâkin bu dokuz el yazması içerisinde ikinci bir istinsah işlemi olarak nitelendirebileceğimiz el yazması eserlere ulaşılmıştır. H.1146 arşiv numaralı el yazması, 7 ciltlik tercümenin 2. cildinin istinsah nüshası olarak tespit edilmiştir. K.890 ve H.1149 ise sırası ile 5 ve 6. ciltlerin kuvvetle muhtemel istinsah nüshaları olarak tespit edilmiştir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden bahsi geçen el yazmaları üzerinde yaptığımız incelemeler neticesinde vardığımız diğer sonuçlar ise şunlardır:

1. Fehmi Edhem Karatay tarafından hazırlanan TSMK TYK'nin ikinci cildinde (1961, s. 296-298) yer alan bu dokuz el yazması eserle ilgili olarak tarihlendirmeden cilt ölçüsü, cilt rengi, sayfa sayısı gibi hususlara varana kadar bazı yanlışlar ve eksiklikler tespit edilmiş ve bunlar güncellenmiştir.

2. Tarama Sözlüğü'nün kaynaklığını teşkil eden Kıssa-i Anter'in 3 ciltlik tercümesinin ikinci cildinin istinsah nüshasından (A.3114) hareketle, sözlükte tercüme ile alakalı verilen bazı bilgiler eldeki bulgularla sorgulanmış ve neticede sözlükte belirtildiği üzere tercümenin XIV. yüzyıla değil XV. yüzyıla (1477) ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tercümenin dil ve üslup

yönünden Erzurumlu Kadı Darîr'e ait olabileceği tahmininin de isabetli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. TSMK'de bulunan Kıssa-i Anter'e ait 9 el yazması eserin hiçbirinde te'lif veya istinsah kaydı mevcut değildir. Yani şu anki tespitlerimiz neticesinde tercümenin kim tarafından yapıldığı belli değildir. Lâkin diğerlerine nazaran üzerinde daha yoğun bir inceleme yaptığımız H.1145 arşiv numaralı birinci ciltten hareketle şu tespitleri yapmamız mümkündür: El yazması nüshalar, birden fazla hattata ait izler barındırmaktadır. Bu izler bizi eserleri kuvvetle muhtemel saray hattatlarının yazdığı kanaatine götürmektedir. Hareke, harf, kelime ve kelime grubu düzeyinde yapılan bazı düzeltme ve eklemelerin de mütercim tarafından yapılmış olabileceği kanaatindeyiz.

Doğu âleminde asırlarca dillerden düşmeyen Anter kıssası, Türkçedeki serüvenine XV. yüzyılın çok öncesinde başlamış ve Osmanlı coğrafyasında da asırlarca dilden dile dolaşmıştır. Klasik Türk edebiyatı, halk edebiyatı ve dil bilimi çalışmaları için kaynak niteliğinde olan bu eser, birçok yönü itibarıyla incelenmeyi beklemektedir. Kıssa-i Anter'e ait tarafımızca Türkiye'nin ve dünyanın farklı kütüphanelerinde 34 ayrı el yazması tespit edilmiştir (Güler, 2019, s. 8-80). Bu el yazmalarından Fatih Sultan Mehmed Han'ın emriyle 1477 yılında tercüme edilen ve TSMK'de bulunan 3 ciltlik takımın birinci cildi (H.1145) tarafımızca doktora tezi olarak (Güler, 2019), üçüncü cildin (H.1147) 1b-205a varakları arası Elif Demir tarafından (Demir, 2019) ve 409a-614b varakları arası Özlem Kırımlı tarafından (Kırımlı, 2020) yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bahsi geçen cildin (H.1147) 205b-408b varakları arası ise Emine Başak Şahin tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır. TSMK'deki üç ciltlik tercümenin ikinci cildinin sondan eksik istinsah nüshası ise (A.3114) Sevinç Öztürk tarafından doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Yine TSMK'de K.889 arşiv numarası ile kayıtlı Kıssa-i Anter'in yedi ciltlik takımının birinci cildi Tuğba Karagöz tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Karagöz, 2019). TSMK'de H.1146 arşiv numarası ile kayıtlı bulunan Kıssa-i Anter'in yedi ciltlik takımının ikinci cildinin istinsah nüshası ise Burcu Pala ve Gülizar Okur tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır. Ayrıca araştırmalarımız neticesinde Almanya Millî Kütüphanesi'nde tespit ettiğimiz ve doğrudan Kıssa-i Anter tercümelerinden biri olmayıp Gevrek-zâde Hâfız Hasan Efendi tarafından kaleme alınan, Hatem-i Tayy ile Anter bin Şeddâd'ın hikâyelerinin birlikte işlendiği "Makâle-i Re'îsü'l-Eshiyâ Hâtem-i Tay ve Anter" isimli eser ise Nurgül Bayram tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Bayram, 2019). Kıssa-i Anter'in İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi'nde tespit ettiğimiz 5 ciltlik takımının 5. cildi ise Canan Beyoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Beyoğlu, 2019). Lâkin bu çalışma hem inceleme hem de metin neşri kısmında birçok yanlışlığı ve eksikliği içerisinde barındırmaktadır. Kıssa-i Anter'e ait diğer nüshaların incelenmesi de tarafımızca devam ettirilmekte olup elde edilen bilgiler, farklı çalışmalarla paylaşılacaktır.

Kaynaklar

- Anadolu Ajansı. (2020). Nitelikli Türkçe-Arapça edebiyat çevirmeni eksikliği var. Erişim tarihi: 30.07.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/nitelikli-turkce-arapca-edebiyat-cevirmeni-eksikligi-var/1015387>.
- Antar (company). *Wikipedia the free encyclopedia*. Erişim tarihi: 06.03.2019. [https://en.wikipedia.org/wiki/Antar_\(company\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Antar_(company)).
- Arslan, M. (2003). *Aynî-sâkînâme*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Aydın, C. (1988). Anter hikâyesi. *Türk Edebiyatı Dergisi*, 175, 65-67.
- Bayatlı, N. Y. (2011). Irak Türkmenlerinde hikâye anlatma geleneği ve Köroğlu anlatmaları. *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 17-18 Ekim 2009*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları, 179-193.
- Baykal, İ. (1958). Fatih Sultan Mehmed'in hususi kütüphanesi ve kitapları. *Vakıflar Dergisi*, IV, 77-84.
- Bayram, N. (2019). *Makâle-i Re'îsü'l-Eshyâ Hâtem-i Tay ve Anter (Gevrek-Zâde Hâfiz Hasan) [Çeviri yazılı metin]*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beyoğlu, C. (2019). *Anternâme 5. cilt (İnceleme-metin-tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bıçer, B. (2005). *Firdevsî-i Rûmî ve tarihçiliği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin, O. (2013). Yazma. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, c. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 369-373.
- Blachère, R. (2010), 'Antere. (Çev. Süleyman Tülücü), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 211-219.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat I*. Adam Yayınları.
- Crichton, A. (1838). *The History of Arabia Ancient and Modern* (Vol. I). New York: Harper and Brothers.
- Çalışkan, A. (2017). *Sebâtî ve Divânî'ndan seçmeler*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Defter-i Kütüb (1502). *Magyar Todományos Akademia Künyvtara Keleti Gyűjtement*. Török F.39. (Macaristan). Erişim tarihi: 30.07.2018. <http://real-ms.mtak.hu/id/eprint/50>.
- Demir, E. (2019). *Kıssa-i Anter (3. Cilt / H.1147 / 1b-205a) [İnceleme-metin-sözlük]*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, N. (2011). Türk düşünce dünyasında Hazret-i Ali. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 85-104.
- Demirayak, K. (2009). *Arap edebiyatı tarihi I (Câhiliye Dönemi)*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Dereli, Ü. (2003). *Ca'ferî'nin hayatı, eseri, edebî kişiliği ve divanının tenkitli metni*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efendioğlu, S. ve Sümbüllü, Y. Z. (2012). Erzurumlu Mustafa Darîr, yüz hadis yüz hikâye'si ve yeni nüshaları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(32), 15-35.
- Erbilli, E. H. M. (2012). *Osman Mazlûm ve divânçesi (hayatı, edebî kişiliği ve eserleri)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, M. (1993). Darîr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 498-499.
- Erünsal, İ. E. (2014). Fatih Sultan Mehmed'in ilgi duyduğu kitaplar ve kütüphanesi. *Fethi Gören Şehirden İstanbul'un Fethine ve Fatih'ine Bakış*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

- Evliya Çelebi. (2005). *Evliya Çelebi seyahatnamesi. I. Kitap*. Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Goldziher, I. (1986, Temmuz). İspanya Arapları ve İslâm - doğu Araplarıyla mukayeseli Olarak, İspanya Araplarının İslâm'ın tekamülündeki yeri. İsmail Hakkı Ünal (çev.), *İslâmi Araştırmalar Dergisi, 1*, 80-99.
- Goldziher, I. (2016). *Klasik Arap literatürü*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Göçemen, Y. (2015a). 'Antere b. Şeddâd'ın hayatı ve şiirlerinde hamâset teması. *Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10)*, 46-80.
- Göçemen, Y. (2015b). *Muallaka Şairi Antere b. Şeddâd'ın Hayatı ve şiirlerinin dil ve tema yönünden tahlili*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göçemen, Y. (2016). Antere b. Şeddâd'ın şiirlerinde tasvir. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(4)*, 69-98.
- Gökay, O. Ş. (1930?). *Arap edebiyatında zenci şairler ve Suhaym divanı*. Yayımlanmamış Lisans Bitime Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Güler, M.İ. (2019). *Kıssa-i Anter (1. Cilt / H.1145) [inceleme-metin-sözlük]*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagöz, T. (2019). *Kıssa-i Anter (K. 889 Birinci Cilt 1a-150b)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kırımlı, Ö. (2020). *Kıssa-i Anter (3. Cilt 409a-614b) [inceleme-metin-sözlük]*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Heller, B. (1997). *Sîret-i Anter. MEB İslâm ansiklopedisi (C X, 703-707)*. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Karatay, F. E. (1961). *Topkapı Sarayı müzesi Türkçe yazmalar kataloğu, c. II*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
- Kavruk, H. (2016). *Eski Türk Edebiyatında Mensûr hikâyeler*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kıssa-i Anter b. Şeddâd el-Absî - Arşiv No: H.1147. *Türkiye yazma eserler kurumu başkanlığı yazma eserler web sitesi*. Erişim tarihi: 30.07.2018. <http://yazmalar.gov.tr/eser/kissa-i-anter-b-seddad-el-absi/116330>.
- Kıssa-i Anter b. Şeddâd el-Absî - Arşiv No: H.1149. *Türkiye yazma eserler kurumu başkanlığı yazma eserler web sitesi*. Erişim tarihi: 07.05.2019. <http://yazmalar.gov.tr/eser/kissa-i-anter-b-seddad-el-abs%C3%AE/88957>.
- Köprülü, F. (1999). *Edebiyat araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Meriç, C. (2008). *Kırk Ambar, C. I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muhtar, C. (1991a). Antere. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi, c.III*, 237. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Muhtar, C. (1991b). Antere Kıssası. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi, c.III*, 237-238. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Namık Kemâl. Kemâl Bey'in bir makalesi. *Şark Mecmuası. 1(5)*, 97-101.

- Okatan, H. İ. (1995). *Kafzâde Fâ'izî -hayatı eserleri sanatı-tenkitli divan metni*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkırmı, A. (1982). Anternâme. *Türk Edebiyatı ansiklopedisi, C. 1*, 115. İstanbul: Cem Yayınları.
- Seyyid Eyyûb bin Sıddîk. (2017). *Menâkıb-ı Çihâr Yâr-i Güzîn*. Hüseyin Hilmi Işık (haz.), İstanbul: Hakikat Kitâbevi.
- Sezen, L. (1991). *Halk edebiyatında hamzanâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tahkîkât-ı Edebiyye sütunları. (1919). *Servet-i Fünûn (1429)*, 360.
- Tanrıbuurdu, G. (2006). *Eşref Paşa Dîvânı (inceleme, transkripsiyonlu metin, nesre çeviri)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarama sözlüğü. (2009). *C. I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- The Staatsbibliothek zu Berlin. Ms.or.fol.4079
- Thornycroft Antar. *Wikipedia the free encyclopedia*. Erişim tarihi: 06.03.2019. https://en.wikipedia.org/wiki/Thornycroft_Antar.
- Tokay, Y. (2017). Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de geçen deyimler üzerine kavramsal bir tasnif denemesi II. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 611-637.
- Topal, A. (2017). Klasik Türk şiirinde çâr-ender-çâr şiirler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 60, 67-94.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. H.1145, H.1146, H.1147, H.1148, H.1149, A.3113, A.3114, K.889, K.890.
- Topuzoğlu, T. R. (1994). Ebû'l-Esved ed-Düelî *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.X*, 311-313. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tülücü, S. (1999). Muallaka şâirlerinden Antere. *EKEV Akademi Dergisi*, 4, 15-22.
- Ünver, N. ve Kaya, D. (?). Yazma kitaplar. *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Web Sitesi*. Erişim tarihi: 30.07.2018. <http://www.yazmalar.gov.tr/sayfa/yazma-kitaplar/9>.
- Ünver, S. (1958). II. Sultan Bâyezid'in Edirne'deki vakıf kitaplarına dair. *Vakıflar Dergisi*, IV, 105-106.
- Yaltkaya, Ş. (2007). 'Arap Edebiyatı' adlı makalenin sadeleştirmesi. Sadeleştiren: Ali Yılmaz, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 467-492.
- Yılmaz, K. H. (2017). *Diyarbakırlı Hâmî Ahmed Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, K. (2001). *Güftü ve Teşrifâtü's-şu'arâsı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Extended Abstract

The XV century was a period in which cultural movements were revived after the reestablishment of the political unity in Anatolia. In this century, many translations have been made from Arabic and Persian into Turkish. One of the translations of the XV century was the translation of the life story of Antar ibn Shaddad, considered being the most important figure of Arabs in the field of sword and pen, made by the order of Sultan Mehmed the Conqueror towards the end of the century. This three-volume translation with unknown translator is known as Qıssa-i Antar. Based on the traces of the other manuscripts we have identified with this three-volume translation of Qıssa-i Antar, it can be said that this work circulated from sultans to palace inhabitants, from soldiers of many different ranks to the people in coffeehouses, and from mouth to mouth.

Antar ibn Shaddad, born in the Najd, a warrior poet famous for his heroism, lived in the VI century BC and lived in the Jahiliyya Period of the Arabs and died in 600 BC shortly before the beginning of Islam. Born as a child of a odalisque, Antar was regarded as a slave in the Arab society of that time because he was a hybrid, and a slave had to do great things to be free. The ability of Antar to meet Abla, the daughter of his uncle, whom he loved since he was young, was dependent on his freedom. Antar's story, which is developed on the axis of Antar's desire to have freedom and therefore to meet Abla, includes his adventures full of heroism, as well as his powerful poetical side. Known for his virtuous behavior during the Jahiliyya Period, Antar's life has been circulated from mouth to mouth for centuries and it has been written in the XII century and has become one of the most important works of classical Arabic literature.

Sirat Antar, which was mentioned in the sources that he influenced both Western literature and Turkish literature, was translated into Turkish language by the order of Sultan Mehmed the Conqueror in 1477. The first information about its Turkish translation can be found in the Turkish Manuscript Catalog of Topkapı Palace Museum Library prepared by Fehmi Edhem Karatay in 1961. According to the information in this catalog, there are 9 different manuscripts of Qıssa-i Antar in the Library of Topkapı Palace Museum. The mentioned three-volume translation is also in the Topkapı Palace. As a result of our findings, it was revealed that the information given in the preface of H.1145 archive number, the first volume of this three-volume translation, was the first translation criticism in Turkish. In addition, a copy of the second volume of this book, which is a treasure in terms of Turkish, with the archive number A.3114 in Topkapı Palace, is one of the works that are the source of the Tarama Sözlüğü (the dictionary of old Turkish).

It was reached to the various translations of Qıssa-i Antar made at various times and 35 separate manuscripts of these translations, which are in different libraries in Turkey and world. The manuscripts of Qıssa-i Antar in the Library of Topkapı Palace Museum, which constitute the basis of our study, have been translated into volumes due to its length in Arabic. The verse sections rarely seen in the work are not translated but took place as Arabic.

As a result of our analysis on 9 different manuscripts in the Library of Topkapı Palace Museum, two different pedigrees have been unearthed for this three-volume translation by Sultan Mehmed the Conqueror's order and 7 copies of this translation. Qıssa-i Antar, translated by the order of Sultan Mehmed the Conqueror, was arranged in 3 volumes and its translation was started in 1475 and completed in 1477. Volumes 1 and 3 of the three-volume translation have been reached and volume 2 has not been reached at the Topkapı Palace Museum Library. However, two separate copies completing each other with A.3113 and A.3114 archive numbers belonging to volume 2 were identified. It was found out that the manuscript numbered H.1148 archive is the copy of the third volume. The six-volume copy of the 7-volume copy, which is stated to belong to Sultan Mehmed the Conqueror's library, is a copy three-volume translation and is not available in the Topkapı Palace Museum Library. However, in these nine manuscripts, manuscripts that can be described as a second copy product were reached. The manuscript numbered H.1146 has been determined as the copy of the second volume of the 7-volume copy. K.890 and H.1149, respectively, were found to be highly possible that are the copies of the 5th and 6th volumes.

The story of Antar, which was always talked in the Eastern world for centuries, started its adventure in Turkish well before the XV century and has been circulated from mouth to mouth for centuries in Ottoman geography. This work, which is a source for classical Turkish literature, folk literature and linguistics studies, is waiting to be examined in many aspects.